

Національна Асамблея
людей з інвалідністю України
www.naiu.org.ua

ЛЮДИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПРО СВОЇ ПРАВА: ГОЛОС КОЖНОЇ І КОЖНОГО В ЦЕНТРІ УВАГИ

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

Під час підготовки інформаційних матеріалів «Люди з інвалідністю про свої права: голос кожної і кожного в центрі уваги» використано результати досліджень, моніторингів, опитувань, інтерв'ю жінок та чоловіків з інвалідністю, законних представників людей з інвалідністю, дітей та молоді з інвалідністю, ветеранів та ветеранок, що проводилися Національною Асамблеєю людей з інвалідністю України упродовж останніх років, а також офіційна інформація державних інституцій.

Зібраний матеріал був використаний під час підготовки Альтернативного звіту до Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю.

Діяльність здійснювалась у рамках реалізації проекту «Криза в Україні: Реагування та відновлення з урахуванням потреб людей з інвалідністю під керівництвом та за координації організацій осіб з інвалідністю (2-га фаза)», який реалізує Національна Асамблея людей з інвалідністю України за підтримки Європейського форуму інвалідності (EDF) та Християнської місії незрячих (CBM).

Секретаріат НАІУ висловлює подяку за активну участь у дискусійних панелях таким організаціям:

- ВГО людей з інвалідністю по зору «Генерація успішної дії», м. Київ
- ГО «Житомирська обласна громадська організація людей з інвалідністю «Молодь. Жінка. Сім'я», м. Житомир
- ГО «Запорізька обласна організація «Аутизм. Свідоме батьківство», м. Запоріжжя
- ГО «Особливі діти», м. Одеса
- ГО «Харківська обласна спілка осіб з інвалідністю Афганістану», м. Харків
- ГО «Асоціація захисту прав та допомоги людям з інвалідністю «Відкриті серця», м. Вінниця
- ГО «Чернівецька обласна організація людей з інвалідністю «Лідер», м. Чернівці
- ГО «Львівська обласна організація «Реабілітація осіб з інвалідністю», м. Львів
- ГО «Новоодеська міська організація ВОСОІУ», м. Нова Одеса, Миколаївська область
- ГО «Ініціативи Слобожанщини», м. Суми
- ГО «Центр соціальної адаптації людей з інвалідністю «Океан добра», м. Дніпро
- ГО «Шлях добра», м. Умань, Черкаська область
- ГО «Харківська асоціація незрячих юристів», м. Харків
- ГО «Ерлайт», м. Київ
- ГО «Інститут Українських Студій», м. Львів
- ГО «Полтавське міське громадське об'єднання осіб з інвалідністю «Віра», м. Полтава
- ГО «Реабілітаційно-педагогічний центр «Струмок», м. Броди, Львівська область
- ГО «Харківська обласна організація Всеукраїнської організації ОЗІ України», м. Харків
- ГС «Всеукраїнська ліга організацій осіб з інвалідністю по зору «Сучасний погляд», м. Київ
- Київській міській філії ГО «Всеукраїнське громадське об'єднання позаштатних (громадських) інспекторів архітектурно-будівельного контролю», м. Київ
- Полтавській обласній організації українського товариства сліпих, м. Полтава
- Стрийській міській асоціації осіб з інвалідністю, м. Стрий, Львівська область
- Українському товариству глухих, м. Київ
- Українському товариству сліпих, м. Вінниця
- Українському товариству сліпих, м. Дніпро
- Українському товариству сліпих, м. Львів

Особлива подяка дітям та молоді, які брали активну участь у висловленні своїх думок, ветеранам із втратою зору, активним громадянам за принципову життєву позицію.

Зміст

Скорочення та аббревіатури.....	4
Стаття 1. Мета	5
Стаття 4. Загальні зобов'язання.....	6
Стаття 5. Рівність і недискримінація.....	9
Стаття 6. Жінки з інвалідністю.....	10
Стаття 7. Діти з інвалідністю	13
Стаття 9. Доступність.....	16
Стаття 11. Ситуації ризику та надзвичайні гуманітарні ситуації.....	21
Стаття 12. Рівність перед законом	26
Стаття 13. Доступ до правосуддя	27
Стаття 19. Самостійний спосіб життя і включення до місцевої спільноти	28
Стаття 21. Свобода висловлення думки та переконань і доступ до інформації.....	30
Стаття 23. Повага до дому та сім'ї.....	31
Стаття 24. Освіта	32
Стаття 25. Здоров'я.....	34
Стаття 26. Абілітація та реабілітація.....	37
Стаття 27. Праця та зайнятість	41
Стаття 28. Достатній життєвий рівень та соціальний захист	43
Стаття 29. Участь у політичному та суспільному житті	45
Стаття 30. Участь у культурному житті, дозвілля й відпочинок та заняття спортом	47
Стаття 31. Статистика та збирання даних	49

Скорочення та аббревіатури

CRPD	Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю
ВПО	внутрішньо переміщена(ні) особа(и)
ГООІ	громадська організація / організація осіб з інвалідністю
Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики України
МКФ	Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України
НАІУ	Громадська спілка «Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна Асамблея людей з інвалідністю України»
ПФУ	Пенсійний фонд України
Фонд	Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю

СТАТТЯ 1. Мета

Після проведення Національною Асамблеєю людей з інвалідністю в Україні¹ упродовж 2012 – 2015 років адвокаційної кампанії щодо викорінення терміна «інвалід» з обігу в українській мові та зміни перекладу Конвенції про права осіб з інвалідністю², виходу Заключних зауважень до первинного звіту України³, у яких Комітет CRPD рекомендував державі-учасниці прибрати посилання на «інвалідів» або «осіб з обмеженими фізичними можливостями» з усіх законодавчих та програмних документів та використовувати термінологію, що відповідає CRPD, питання стосовно застосування дискримінуючої термінології залишається актуальним.

Досі в українському законодавстві, особливо в підзаконних нормативно-правових актах, вживаються такі категорії, як «інвалід», «особа з обмеженими можливостями», «особа з обмеженням життєдіяльності» тощо⁴.

Зазначене є однією з перешкод для впровадження CRPD, дискримінує осіб з інвалідністю, підтримує медичну модель інвалідності, зокрема під час формування та реалізації політики, програм, стратегій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити використання єдиної, узгодженої з CRPD термінології щодо інвалідності в усіх сферах, зокрема у сфері охорони здоров'я, включно із законодавством, програмами, стратегіями, класифікаторами та медичними протоколами.

¹ Далі за текстом скорочення – НАІУ.

² До 2015 року назва документа – Конвенція про права інвалідів. Ратифікована Парламентом України в 2009 році. Далі за текстом – аббревіатура англ. мовою CRPD.

³ 04 вересня 2015 року CRPD/C/UKR/CO/1.

⁴ За текстом інформаційних матеріалів вживається термінологія відповідно до чинного законодавства України. Упорядники не завжди погоджуються з використанням термінів, які суперечать CRPD.

СТАТТЯ 4. Загальні зобов'язання

Національне законодавство характеризується наявністю декларативних норм, зокрема, пов'язаних із відповідальністю за порушення прав осіб з інвалідністю, передбачаючи її, але не конкретизуючи правопорушення й злочини та відповідальність за їх вчинення⁵.

Кримінальним кодексом України передбачено кримінальну відповідальність за умисні дії, спрямовані на пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознакою інвалідності⁶. Однак через те, що відповідна законодавча норма віднесена до справ приватного обвинувачення, невідома чисельність осіб з інвалідністю, відносно яких були звернення до суду за фактом дискримінації, та тих осіб, чії права були поновлені^{7,8,9}.

Крім того, невирішеним залишається питання розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за протиправні діяння, пов'язані з дискримінацією за ознакою інвалідності чи множинною дискримінацією, включно за ознакою інвалідності, що сприяло б реалістичності відповідальності за відповідні діяння.

⁵ До прикладу, відповідно до статті 42 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» «особи, винні у порушенні вимог цього Закону, несуть установлену законом матеріальну, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність».

⁶ [Кримінальний кодекс України](#).

⁷ [Інформація про стан розгляду справ кримінального провадження за статтею 161 Кримінального кодексу України](#) «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками».

⁸ [Кувіла О. І. Статистика та практика звернення осіб з інвалідністю до суду](#) // Правові новели. Видавничий дім «Гельветика». № 20. – 2023. – С. 16 – 22.

⁹ Практичний приклад «Юрій Черета проти банку». Незрячий харків'янин вирішив придбати побутову техніку в кредит. Чоловік підібрав відповідний прилад та намагався оформити споживчий кредит у працівника банку. Однак нашоухнувся на вимогу представника банку привести поручителя через наявність важкої інвалідності. За його відсутності позику видати відмовились. Апеляційний суд Харківської області підтвердив рішення суду першої інстанції про захист прав споживача, визнання відмови в наданні кредиту дискримінацією за ознакою інвалідності та відшкодування моральної шкоди. Суд визнав дії банку незаконними та зобов'язав виплатити постраждалому компенсацію. Судом було встановлено, що чоловікові відмовили у наданні кредиту виключно на підставі того, що він – особа з інвалідністю. [Основні аспекти роботи та взаємодії адвокатів із людьми з інвалідністю](#) : посібник для адвокатів та працівників Центрив з надання безоплатної вторинної правової допомоги. – РГБФ «Право і Демократія», 2019. – 32 с.

Рівень обізнаності осіб з інвалідністю стосовно прав та можливостей їх реалізації залишається вкрай низьким^{10,11}. Водночас навіть наявність такої обізнаності подекуди не дає змоги таким особам скористатися відповідними законодавчими гарантіями через відсутність чітко визначених відповідальних органів влади, підзаконних нормативно-правових актів із чіткими та незабюрократизованими механізмами їх реалізації та/або коштів. Крім того, упродовж останніх років наявна тенденція до зменшення прав людей з інвалідністю^{12,13}.

Андрій, м. Львів

У нас є чимало прописаних у законі норм, але, на жаль, вони є «мертвими». Вони не працюють. Більше того, держава обмежує вже існуючі конституційні права саме для осіб з інвалідністю. Бажано, аби в державі працювали закони. А більше нічого й не треба...

Державою не приділяється достатньо уваги питанням підготовки державних службовців та працівників суб'єктів надання різноманітних послуг населенню з питань інвалідності, що призводить до нерозуміння цієї проблематики і, як результат, – до формування стратегій, планів, програм без урахування або з неналежним урахуванням прав і потреб осіб з інвалідністю.

Наприклад, розділ на порталі державних послуг Дія – «Дія. Безбар'єрність», освітні серіали «Безбар'єрна грамотність» і «Держава без бар'єрів», а також численні конференції, семінари і тренінги за відсутності чітких законодавчо визначених алгоритмів не забезпечують належного підвищення обізнаності та впровадження доступності на практиці.

Відповідною інформаційно-просвітницькою діяльністю займаються переважно громадські організації осіб з інвалідністю¹⁴.

Видатки з державного та місцевих бюджетів не покривають потреб осіб з інвалідністю в різних сферах їх життєдіяльності^{15,16}. Здебільшого гарантії для таких людей фінансуються з центрального бюджету, а за відсутності відповідних коштів на місцях питання, пов'язані з темою інвалідності, фінансуються та вирішуються за залишковим принципом. Крім того, чим далі місце проживання людини з інвалідністю від регіонального центру, тим гірше ситуація із забезпеченням її прав.

¹⁰ Опитування 168 осіб (дітей) з інвалідністю та їхніх законних представників засвідчило, що 51,8 % респондентів (87 осіб) були ознайомлені з каталогом допоміжних засобів реабілітації під час подання документів на забезпечення такими засобами. Поінформованими щодо сумісності допоміжних засобів реабілітації виявилися 29,2 % (49 респондентів), 3,6 % (6 осіб) було видано таблицю сумісності, 12,5 % (21 особа) поінформували про те, де можна ознайомитися з відповідною інформацією. Однак більшість опитуваних (92 особи, або 54,8 %) відповідних відомостей не отримали. **Аналітичний звіт за результатами опитування осіб з інвалідністю, законних представників осіб (дітей) з інвалідністю**, які звернулися в 2021 – 2022 роках за отриманням допоміжних засобів реабілітації (технічних та інших засобів реабілітації – крісел колісних, протезів, ортезів, ортопедичного взуття, ходунків, палиць, милиць, засобів для спілкування та обміну інформацією тощо), виготовлених за бюджетні кошти. – К., НАІУ, 2022.

¹¹ Результати проведеного НАІУ опитування 1 316 осіб з інвалідністю та їх законних представників засвідчили критично низький рівень обізнаності щодо права на отримання тих чи інших послуг та механізм його реалізації. Для багатьох опитаних реабілітаційні та соціальні послуги, забезпечення виробами медичного призначення, лікарськими засобами і технічними засобами реабілітації є питаннями тотожними. **Аналітичний звіт за результатами опитування** щодо доступу людей з інвалідністю до різних видів допомоги, послуг за їхнім постійним місцем проживання під час воєнного стану. 2022.

¹² **Членам та партнерам НАІУ, всім, кого стосується:** порушення прав осіб з інвалідністю, що постраждали на виробництві.

¹³ **Українцям час вийти з зони комфорту:** міністерка Жолнович анонсувала перегляд соціальних виплат.

¹⁴ Далі в тексті вживається скорочення ГООІ.

¹⁵ Згідно зі **звітом Рахункової палати про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету** на забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації, затвердженим рішенням від 24 жовтня 2023 р. № 23-1, загальний обсяг невиконання бюджетної програми за кількісними показниками забезпечення технічними засобами реабілітації в 2021 році становив 104,8 тис. од. засобів реабілітації (315,2 тис. од. проти 420 тис. од.), або 25 % від запланованого, у 2022 році – 95,1 тис. од., або 24 % (302,4 тис. од. проти 397,5 тис. одиниць). Як наслідок, потребу частини осіб з інвалідністю у засобах реабілітації своєчасно не задоволено, їх право на соціальну адаптацію відстрочено, що не дало змоги їм брати активну участь у суспільному житті.

¹⁶ За результатами проведеного НАІУ опитування 1 316 осіб з інвалідністю та їх законних представників, з'ясовано про часті випадки відмови в призначенні необхідних ліків сімейними лікарями; відсутність або затримки в поставках необхідних ліків в аптеки; відсутність фінансування; неможливість звернутися в сільській місцевості через відсутність відповідних суб'єктів, а також аптек; обмежений відпуск ліків в аптеках (наприклад, пластинку таблеток замість пачки) тощо. **Аналітичний звіт за результатами опитування** щодо доступу людей з інвалідністю до різних видів допомоги, послуг за їхнім постійним місцем проживання під час воєнного стану, 2022.

Олександр, Волинська область

Я хочу, щоб влада звертала на нас увагу. Хоча б раз на пів року голова району приїхав, подивився, як живуть ветерани. Це стосується не лише незрячих. Це стосується усіх ветеранів.

Відсутня системна участь ГООІ у виробленні органами державної влади та органами місцевого самоврядування рішень, які прямо чи опосередковано стосуються людей з інвалідністю¹⁷. До формування державної політики залучають переважно політично лояльні громадські інституції.

Громадські організації осіб з інвалідністю стурбовані тим, що участь у процесах прийняття рішень відбувається формально.

Марія, м. Херсон

Запрошують для галочки, для фото. Нас ніхто не питає, як краще зробити. Ми маємо досвід інвалідності і життєві знання, можемо підказати, як і що буде краще, аби користь була для всієї громади. Візьміть наш досвід і зробіть всім людям добре – от інклюзія й буде.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити виконання пункту 3 статті 4 CRPD щодо участі ГООІ у процесах прийняття рішень, які їх стосуються, під час розробки, впровадження політик, стратегій в усіх сферах.
- ✓ Забезпечити врахування прав осіб з інвалідністю на всіх етапах розробки та впровадження політик у різних сферах.
- ✓ Забезпечити під час розробки та впровадження політик, стратегій гуманітарного реагування і планів відновлення правовий підхід до питань інвалідності, а також мейстрімінг інвалідності.
- ✓ Визначити на законодавчому рівні статус ГООІ як «організацій, які створені, очолюються людьми з інвалідністю або їх законними представниками», та забезпечити їхню інституційну підтримку.
- ✓ Забезпечити підготовку державних службовців, фахівців різних сфер з питань прав осіб з інвалідністю й обізнаності щодо реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та Факультативного протоколу до неї.

¹⁷ Приміром, органи державної влади для уникнення погодження проєктів нормативно-правових актів з ГООІ пишуть у пояснювальних записках, що такі акти не стосуються прав осіб з інвалідністю (проєкти законів України № 10293 «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення обмежень для медичних, фармацевтичних працівників та фахівців з реабілітації під час здійснення ними професійної діяльності», № 10399 «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам» тощо. Уряд постановою від 06 жовтня 2023 р. № 1054 «Про внесення зміни до пункту 13 Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади» скасував заборону державної реєстрації актів, проти яких об'єднання осіб з інвалідністю.

СТАТТЯ 5. РІВНІСТЬ І НЕДИСКРИМІНАЦІЯ

Законодавчі гарантії не забезпечують належного рівня доступу осіб з інвалідністю до правосуддя й, відповідно, захисту та відновлення порушених прав, адже через низький рівень правової обізнаності значної частини осіб з інвалідністю, бар'єрність зовнішнього середовища, зокрема й судів, такі особи вкрай рідко звертаються до суду. Офіційна статистика, яка б це підтверджувала, відсутня, проте про зазначене можна зробити висновки за результатами аналізу звітів судів щодо розгляду справ^{18,19}.

Лише в 2017 році недієздатні особи отримали право особисто звертатися до суду за поновленням дієздатності²⁰. І тільки в 2023 році таким особам та особам, дієздатність яких обмежена, надано право звернення за наданням безоплатної первинної правничої допомоги²¹. Проте це стосується виключно питань, звернення до суду з яких їм дозволено, і тільки упродовж розгляду справи в суді. Таке обмеження негативно впливає на можливості людей, позбавлених чи обмежених у дієздатності, реалізувати право на доступ до правосуддя, позаяк не дає змоги отримати відповідні правничі послуги на досудовому етапі.

Жоден державний орган не веде статистики стосовно кількості звернень, скарг, заяв щодо дискримінації за ознакою інвалідності та кількості випадків вирішення відповідних справ на користь осіб з інвалідністю. У відкритому доступі можна знайти вкрай обмежений обсяг інформації з цього приводу^{22,23,24}.

Спроби вдосконалення законодавства, окрім іншого, в частині запровадження нової форми дискримінації – за відмову в розумному пристосуванні – не реалізовані та залишаються на рівні законопроектів²⁵.

¹⁸ [№ 1-ц. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства.](#)

¹⁹ [№ 10. Звіт про справляння, звільнення від сплати та повернення судового збору в місцевих та апеляційних судах.](#)

²⁰ [Про реформу процесуальних кодексів.](#)

²¹ [Статті 7 та 10 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».](#)

²² [Огляд судових стратегічних справ проти дискримінації за ознакою інвалідності.](#)

²³ [Рішення Тернопільського окружного суду від 13 жовтня 2020 р. у справі № 500/1717/20.](#)

²⁴ «Суд наголошує, що саме держава, в особі державних органів, для гарантування особі можливості користування всіма правами та свободами людини і громадянина повинна забезпечити механізм реалізації таких прав і свобод, чого в даному випадку відповідачем зроблено не було, оскільки не забезпечено позивачеві можливості використання права голосу на виборах шляхом таємного голосування, як особі, яка має інвалідність по зору, позаяк не було розроблено та впроваджено відповідного порядку, як це передбачено ст. 62 Виборчого кодексу України. [Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 18 серпня 2021 р. у справі № 640/11812/21.](#)

²⁵ [Проект Закону від 20 листопада 2015 р. № 3501 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України \(щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу\)».](#)

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Посилити захист прав осіб з інвалідністю шляхом уведення додаткової відповідальності за дискримінацію, зокрема адміністративної, окрім іншого, за відмову в розумному пристосуванні; відповідні зміни додати в законодавство України.
- ✓ Упровадити систему моніторингу ситуації з дотриманням прав осіб з інвалідністю шляхом регулярного збору та аналізу даних про звернення до суду.

СТАТТЯ 6. Жінки з інвалідністю

Юлія, м. Київ

... Чоловіків все менше, у військовому стані їх мобілізують і забирають, і жінка повинна бути сильною для того, щоб підтримати родину, підтримати військових, підтримати своїх дітей, поставити їх на ноги...

Відсутній системний підхід щодо врахування питань жінок з інвалідністю, жінок похилого віку, жінок, які виховують дітей з інвалідністю, під час планування стратегій і програм, зокрема й тих, які стосуються питань відновлення України.

Жінки та дівчата з інвалідністю, особливо ті, хто проживає в сільській місцевості, не можуть скористатися своїм правом на доступ до медичних послуг із причин недоступності будівель, відсутності інформації в альтернативних форматах, недоступного медичного обладнання, відсутності транспорту тощо. Ці питання суттєво ускладнились через війну, у зв'язку з якою жінки / дівчата з інвалідністю змушені були покинути свої домівки і стати внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО), втративши всі соціальні зв'язки.

Стурбованість викликає ситуація з жінками похилого віку та з жінками з важкими формами інвалідності, самотніми, які змушені були шукати прихисток в інституційних закладах, лікарнях через брак доступних місць проживання для ВПО з інвалідністю.

Валентина, Миколаївська область

У територіальних громадах, селах, коли ми говоримо про санітарно-гігієнічну кімнату, то десь там туалет може бути, але він не придатний для жінок і чоловіків з інвалідністю взагалі: ані на візку, ані з милицями. Загалом недоступна система охорони здоров'я, аптеки недоступні. Якщо є там пандус, то не відповідають нормам двері або каса зависоко... Засоби гігієни, які повинна надавати охорона здоров'я, – це так само для людей є недоступним. Візьмеш кожен пункт, який стосовно охорони здоров'я, – все недоступне або частково недоступне.

Людмила, м. Київ

Представники товариства глухих на сьогодні в медичних закладах намагаються надати послуги через перекладача з такою системою, як сервіс УТОГ, але й тут є проблеми. Не всі медичні заклади, скажімо так, бажають спілкуватися з перекладачем за допомогою цього додатка. Не всі лікарі і не всі пацієнти нечуючі можуть цим додатком скористатися. Ми нечуючі різні. Серед нас є люди похилого віку і також лежачі. Дуже складно сліпоглухим. Проблема в тому, аби отримати медичні послуги, особливо сліпоглухим. Не ідеально працює виклик 112, виклик швидкої допомоги, не у всіх областях. Дуже складна ситуація, тим більше в прифронтових зонах: там є глухі люди, які залишилися, які не хочуть виїжджати або не можуть...

Нерозуміння питань інвалідності та проблем жінок і дівчат з інвалідністю призводить до викривлення політики, додаткових фінансових витрат. Приміром, через 15 років після ратифікації Україною CRPD з'явився наказ «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 04 листопада 2010 року № 951»²⁶ про обов'язкову наявність «крісла гінекологічного для осіб з інвалідністю» в акушерському та гінекологічному відділеннях закладів охорони здоров'я. Це суто українське «ноу-хау», оскільки в інших країнах використовуються універсальні крісла гінекологічні, а не спеціальні «гінекологічні крісла для осіб з інвалідністю».

Ірина, м. Івано-Франківськ

Тепер у наших кабінетах буде два крісла – гінекологічне і гінекологічне для осіб з інвалідністю.

Валентина, м. Чернівці

Якщо чесно, то є покращення стосовно отримання медичних послуг. Водночас для жінок з інвалідністю, особливо для тих, хто пересувається за допомогою крісел колісних, залишаються обстеження – гінекологічні крісла, мамографи, рентгенапарати, інші апарати, кушетки, а також туалетні кімнати. Якщо до медичного закладу є пандус, то нерідко він не нормативний, без допомоги не піднятися, вузькі двері, пороги також є перешкодою. Якщо лікуватися в медичному закладі, то дуже мало, майже немає пристосованих і облаштованих палат для людей з інвалідністю, немає протипролежневих матраців у палатах.

²⁶ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16 травня 2023 р. № 904 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 04 листопада 2010 року № 951».

Уляна, Львівська область

Хочу поділитись позитивним досвідом... Наша головна опорна лікарня доступна повністю фізично, доступні ліфти, які працюють, палати доступні. Наша сімейна лікарка завжди питається, чи точно в нас все добре. Бо ми зробили зауваження, що стрімкий пандус, то його переробили...

Жінки та дівчата з інвалідністю нерідко зазнають дискримінації і не завжди можуть скористатися своїми правами.²⁷ Особливо це стосується жінок із психічними та інтелектуальними порушеннями, які перебувають у соціальних закладах опіки чи в сім'ях та зазнають насильства, наруги та жорстокого поводження, не маючи можливості самостійно відстоювати свої права. На жаль, не документувалося й не документується жорстоке поводження, насильство щодо жінок, які нині на тимчасово окупованих територіях, в інституційних закладах.

Відсутня офіційна статистика щодо чисельності жінок та дівчат з інвалідністю, які стали ВПО та виїхали в інші країни.

Віра, Луганська область

Війна змінила життя всіх.. Моє і моєї сім'ї... Ми вже вдруге змінюємо місце проживання. Вперше в 2014 році, наразі знову... Ми втратили квартиру, я втратила роботу, школу, доступ до послуг... День починається з думки, що робити далі. Важко. Поки рішення немає...

Жінки з інвалідністю, які очолюють громадські організації або працюють у громадських організаціях, відмічають недостатньо активне їх залучення до прийняття рішень під час війни, зокрема у питаннях гуманітарного реагування. Це призводить до того, що часто жінки з інвалідністю, жінки, які виховують дітей з інвалідністю, жінки ВПО, жінки поважного віку залишаються поза увагою і не мають належної підтримки під час війни та надзвичайних гуманітарних ситуацій.

Ірина, м. Полтава

Мабуть, спрацьовує стереотип, що ми нічого не можемо, ми нічого не вирішуємо... Але хто знає, як ми працюємо? Виконуємо щоденну роботу по дому, виховуємо дітей, готуємо, ще маємо гарно виглядати, бо ми жінки, і працюємо на спільну перемогу...

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

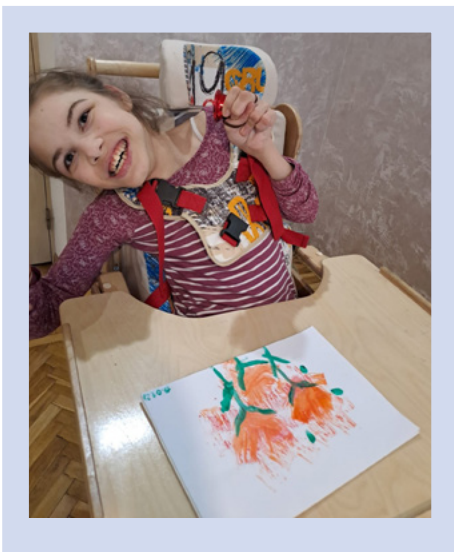
- ✓ Розробити та впровадити програми, спрямовані на забезпечення безпеки та реабілітації жінок з інвалідністю, які зазнали домашнього насильства, з урахуванням їхніх особливих потреб.
- ✓ Впровадити моніторинг щодо жорстокого поводження, насильства стосовно жінок та дівчат з інвалідністю, які перебувають в інституційних закладах, у тому числі на тимчасово окупованих територіях.
- ✓ Забезпечити залучення жінок з інвалідністю та організацій, які представляють їхні інтереси, до процесів формування політик, стратегій, програм гуманітарного реагування та відновлення.

²⁷ Щороку в Україні зростає кількість жінок, які самостійно виховують дітей з інвалідністю: якщо у 2015 році їх було 154 тисячі, то у 2017 році – вже 160 тисяч. Жінки виховують таких дітей самотужки і через те не мають можливості повноцінно працювати, а допомога від держави мізерна, кошти на реабілітацію дитини з інвалідністю в бюджетах громад не передбачено. Загалом в Україні 2,8 мільйона осіб з інвалідністю, понад 1 мільйон – жінки працездатного віку. Тільки третина працює, всі інші потребують працевлаштування. Тому це проблема їхнього матеріального достатку і соціалізації в суспільстві. Жінки з інвалідністю незадоволені передусім недоступністю медичного обслуговування. Серед них 65 % відвідують лікаря менше одного разу на рік, 11 % займаються самолікуванням, а 76 % взагалі не можуть потрапити до гінеколога, бо кабінет розташований вище першого поверху, а ліфта немає. [Парламентські слухання](#) «Запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих соціальних груп», 10 жовтня 2018 року.

- ✓ Забезпечити доступність послуг для жінок з інвалідністю за місцем проживання, зокрема медичних послуг, послуг з репродуктивного здоров'я.
- ✓ Забезпечити підтримку «вразливих серед вразливих груп» жінок з інвалідністю для поліпшення їхнього становища та розширення прав і можливостей.
- ✓ Виділяти необхідні фінансові ресурси на впровадження відповідних послуг на рівні громад з метою викорінення ізоляції, сегрегації, інституалізації жінок з інвалідністю.

СТАТТЯ 7. ДІТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Питання реалізації прав дітей з інвалідністю, які проживають у сім'ях, в інституційних закладах, потребують більш системного підходу від держави. Усупереч вже прийнятих нормативно-правових документів, зокрема стратегій і програм із захисту права дітей у різних сферах життєдіяльності, їхні права порушуються через низку причин: декларативність цих документів, недостатня комунікація між міністерствами та відомствами, які опікуються питаннями прав дітей, зокрема з інвалідністю, відсутність належного фінансування державної політики відповідного спрямування, формальний підхід до моніторингу та звітності про виконання державних програм, брак інформації для користувачів тощо.

Реформа системи інституційного догляду не повною мірою враховує потреби дітей з інвалідністю. Позитивні тенденції та негативні наслідки Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки²⁸ не оцінюються.

Неякісні послуги та реабілітаційні програми, неналежна кваліфікація персоналу, що надає послуги і підтримку дітям з інвалідністю, призводять до того, що такі діти залишаються на «узбічці суспільства». Питання дітей, які перебувають в інституційних закладах, загострились у зв'язку з війною та гуманітарною ситуацією – переміщенням інституційних закладів у більш безпечні регіони України, вивезенням дітей в інші країни, примусовим вивезенням дітей у російську федерацію.

²⁸ Розпорядження Кабінету міністрів України від 09 серпня 2017 р. № 526-р «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу»

Юлія, м. Запоріжжя

Я мама, яка виховує дитину з важкою інвалідністю. Моя дитина має декілька порушень – ДЦП, не пересувається самостійно, дитина незряча і дитина, яка не розмовляє. Про що можна казати, коли я зі своєю дитиною пішла до соціального центру реабілітації, коли вона ще була маленькою, подала документи. Прийняли в мене ті документи. Прийшли ми на знайомство. і мені керівник каже: «Ви знаєте, чесно, я працюю тут 10 років, у мене жодної такої важкої дитини не було. Я не знаю, що з вами робити». Ось так у нас ці самі соціальні послуги надавались моїй дитині. Ну, ми там походили, попрацювали разом, я сама носила методичні вказівки від вихователів із дитсадка, чимось ділилася з їхніми спеціалістами. Але мене вистачило, чесно скажу, на один курс упродовж пів року. Я подякувала. Ми будемо, мабуть, далі якось самотужки...

Світлана, м. Вінниця

В Україні створена законодавча база, тож у кожній області може запрацювати програма. Давайте помріємо... Коли дитина народжується, до мами в пологовому будинку приходять фахівці, лікар, медичний психолог і каже, так і так, у вашої дитини є порушення, але ви не повинні боятися, тому що наша держава Україна вам допоможе. У нас працює програма підтримки – ваша дитина буде спочатку в ранньому втручанні від народження до трьох з половиною років. Потім ми вам допоможемо, і ви підете в інклюзивний дитячий садок, де у вашої дитини, за потреби, буде асистент. А потім у школі дитина також буде з асистентом. Після цього, можливо, якщо ваша дитина має важкі порушення, паралельно буде ще денний центр. І після 18+ у вас буде програма соціально-трудової адаптації, соціальні майстерні, які сьогодні у нас в Україні доволі активно працюють на базі як громадських організацій, так і центрів реабілітації комунальної власності... Після цього супровід на робочому місці, ... також стандарти у нас є. Далі у нас транзитне проживання та підготовка до самостійного життя. На сьогодні програми деінституалізації, в які вкладаються чималі кошти, неефективні, оскільки потрібно підтримане проживання саме людей у родинах. І моделей підтриманого проживання багато. І кожна громада, яка має власні ресурси, може відкрити ту чи іншу модель. ... Ми з вами повинні сьогодні говорити про те, що маємо підтримати нашу родину від народження дитини і далі на всіх етапах її життя. ...Давайте мріяти і вірити.

Прийнята Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року²⁹ дає певні оптимістичні прогнози щодо реалізації права дітей з інвалідністю на освіту. Практична робота ГООІ, опитування батьків, які виховують дітей з інвалідністю, засвідчують, що через недоступність бомбосховищ у школах, дитячих садках, інформаційно-ресурсних центрах, відсутність доступних шкільних автобусів діти з інвалідністю не можуть разом зі своїми однолітками відвідувати навчальні заклади, отримувати відповідні послуги тощо. Вони змушені перебувати вдома, але через відсутність технічних засобів, інтернету, відключення світла діти не можуть опанувати знання через дистанційну форму освіти.

Наталія, м. Запоріжжя

У 2016 році батьки дітей з аутизмом проявили активність, зібралися і провели захід, присвячений Дню інформування про проблеми аутизму (2 квітня). Ми здружилися з депутатським корпусом, вийшли на робочу групу. Батьки окреслили свою проблему, і депутатський корпус прийняв рішення – щороку, саме до 2 квітня виділяти фінансову допомогу родинам, в яких виховуються діти з аутизмом. А потім нашу тенденцію підхопили ще батьки інших нозологій і звернулися також до міської ради. Таким чином більшість нозологій, наскільки я знаю, нині у Запоріжжі щороку отримують 2 000 гривень (раніше це була 1 000 гривень).

²⁹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 527-р «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024 – 2026 роки».

Значну допомогу дітям з інвалідністю та сім'ям надають міжнародні гуманітарні організації.

Держава не забезпечує здійснення інформаційно-просвітницької діяльності серед дітей з інвалідністю в контексті їх прав людини загалом та зокрема прав, похідних від статусу інвалідності.

Доступність дітей з інвалідністю до товарів та послуг, які надаються на рівні громади, є незадовільною як у випадку із особами з інвалідністю через бар'єрність зовнішнього середовища та інформації, низький рівень обізнаності суспільства з питань комунікації та підтримки таких дітей із урахуванням специфіки стану їх здоров'я, нерозвинену систему надання послуг у громаді тощо. Чим складніші порушення в дитини з інвалідністю, тим обмеженіший її доступ до всіх прав, зокрема до медичного обслуговування, реабілітації та освіти³⁰.

ГООІ, які опікуються питаннями дітей з інвалідністю, не є активними учасниками процесів прийняття рішень, які стосуються таких дітей, часто через свідоме ігнорування державними інституціями їхнього потенціалу.

Жанна, м. Житомир

Завдяки активності батьків у нашому місті з 2020 року при Центрі комплексної реабілітації від Житомирської міської ради запрацювало відділення денного догляду для дітей з інвалідністю до 18 років. А в 2024 році спільно з Карітас Житомирська міська рада надає послугу для молоді, тобто 18+, – денний догляд. Але я хочу сказати, що є одна складність. Цією послугою, особливо коли йдеться про осіб старших за 18 років, може скористатися не кожна молода особа. Тобто з важкими комплексними порушеннями на цю послугу не беруть. І це конкретно зачепило мою сім'ю, мого сина, який має аутизм і важкі розумові порушення, його не взяли, відмовили... І в Житомирі загалом є така тенденція, що з важкими порушеннями і дорослих, і дітей нікуди не беруть.

Наталія, м. Запоріжжя

Щодо ситуації в нашій області... Можу сказати таке непогане слово, що засівають грантами і на соціальні послуги, на оцю улюблену послугу соціальну – життєстійкості. І таким чином намагаються стабілізувати громади. Але ми розуміємо, що також на рівні міста, на рівні області присутні всі, і зазвичай, коли я приходжу на зустрічі з ЮНІСЕФ, з різними міжнародними організаціями, кластерами, Запоріжжя не присутнє, присутні інші громади. І я розумію, що ми в цьому плані просідаємо. Я хочу сказати, що специфіка прифронтового міста полягає в тому, що відсутня статистика і подекуди люди в гуманітарній допомозі «задвоюються». Вони зареєстровані і в Запоріжжі, і в своїй громаді. І дехто отримує виплати дуже активно, що стосується дітей з інвалідністю. Я зареєстрована в чатах організацій, які надають послуги для дітей, і одна мама бідкалась: «Я не встигаю, тому що записана на інший захід. Вибачте, сьогодні не можу, не прийду». І я розумію, що з тисячі родин, які мають дітей з інвалідністю, активно ведуть себе приблизно до ста родин. Інші просто сидять і чекають гуманітарку. На жаль, вважаю, що це некоректний розподіл. ... Якщо батьки і раніше до війни, до Ковіду турбувались про здоров'я дитини, то вони і надалі турбуватимуться.

І є також батьки, які потребують психологічної підтримки, з якими треба глибинно працювати. На жаль, більшість психологів, які є в комунальних установах, які є в благодійних установах, працюють з бенефіціарами дуже поверхнево. Наразі йдеться саме за нашу область, тому в мене дуже багато питань до якості...

З нашої практики ми бачимо, що один одному краще допоможемо, ніж психолог, який даватиме звичайну вправу подихати і «забити» цей стрес.

³⁰ Хоча діти з інвалідністю і мають право на безкоштовне і пільгове забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення, відповідні законодавчі норми безкарно не виконуються. Родини таких дітей перебувають здебільшого за межею бідності, хоча і отримують від держави виплати, розмір яких, порівняно з потребами дитини, мізерний.

Наталія, м. Запоріжжя

Якщо ти приходиш з певною ініціативою впровадити щось на державному або міському рівні, щоб запрацювало для містян, для батьків і дітей громади, то бачиш, що нерідко цю ідею беруть і паплюжать, вибачте, й плюндрують. Тому ми об'єднуємось з іншими батьками, з різними громадськими організаціями і лише тоді можемо адвокатувати свої права та втілювати ідеї. Іноді проводимо адвокацію власними силами, іноді завдяки грантам.

Ми чуємо про деінституалізацію. Можу лише процитувати одного з «лідерів думок», які кажуть, – це не на часі. Але якщо не на часі зараз і наші питання, то тоді треба дивитися, а де і коли вони на часі. І тому ми розуміємо, що в мене завтра не буде, наступного року не буде дитини, якій буде 13 років. Їй буде 14, їй потрібна буде інша підтримка, інші соціальні послуги, потрібні будуть інші сервіси, інші мережі. Тому ми, як батьківські організації, працюємо на сьогодні, виборюючи право голосу наших дітей саме сьогодні та на майбутнє плюс 5 років.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити доступ до освітніх, соціальних, медичних послуг для дітей з інвалідністю, зокрема з орфанними захворюваннями, та сімей, що їх виховують, за місцем проживання.
- ✓ Забезпечити доступ дітей з інвалідністю, дітей, які постраждали під час війни, до реабілітаційних послуг за місцем проживання на безкоштовній основі.
- ✓ Забезпечити право дітей з інвалідністю на участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя, шляхом створення безпечного та інклюзивного середовища, розробки відповідних методів залучення з урахуванням вікових особливостей та надання необхідної підтримки дорослими.
- ✓ Забезпечити фінансування програм підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю.
- ✓ Упровадити на постійній основі моніторинг державних програм, що стосуються дітей з інвалідністю, зокрема їх фінансове забезпечення.
- ✓ Проводити постійний моніторинг та оцінку дотримання прав дітей з інвалідністю, які перебувають в інституційних закладах.

СТАТТЯ 9. Доступність

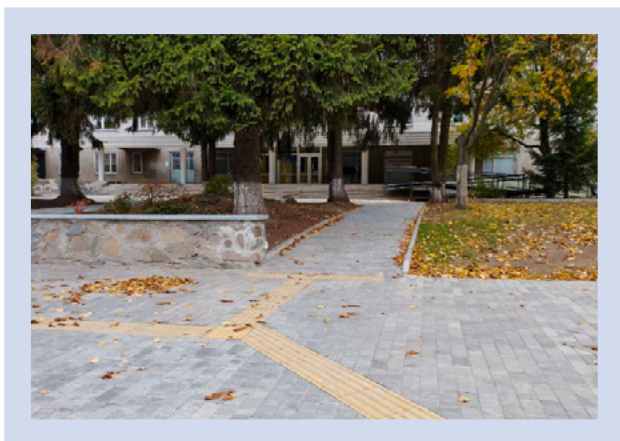
Валентина, Миколаївська область

Вважаю, що головне – розбудова нашої України, наших міст, наших сіл, і коли все буде доступне фізично, а закон про працю належний, то й жити буде краще людям...

Валентина, м. Чернівці

Якщо порівнювати з минулими роками – 10 – 20 років тому, то звісно, що нині ситуація з доступністю і законодавством з цього питання покращилася. Не можна сказати, що все дотримується на 100 % і все дуже добре. Потрібно змінювати закони, ввести такі зміни, як, наприклад, штрафні санкції. Створити при кожній міській адміністрації, інших органах влади окремі управління або сектор з питань доступності. Це моя думка.

Останні численні ініціативи уряду стосовно питань безбар'єрності^{31, 32, 33} не призвели до істотного вирішення питань доступності, окрім іншого – через відсутність або недостатнє фінансування відповідних урядових рішень.

Неля, м. Житомир

За останні роки в Житомирі всі громадські простори, сквери, набережна реконструюються з урахуванням потреб маломобільних груп населення. Наразі на такі потреби з міського бюджету кошти не виділяються, бо існують обмеження через війну. Розроблено проектно-кошторисну документацію, вже починають цю роботу чотири будинки для ВПО. Це п'ятиповерхові будівлі, тому для маломобільних груп населення врахована доступність перших поверхів цих будинків. Також передбачено укриття. Тобто не все так погано, бо ситуація змінюється.

Нещодавно при Житомирській обласній військовій адміністрації запрацювала «Година безбар'єрності». Першим проводив навчання перекладач жестової мови, який навчав державних службовців спілкуватися з людьми із порушеннями слуху.

Валентина, м. Чернівці

Я також хочу поділитися позитивними моментами. У нас Чернівецька обласна державна адміністрація створила кластер «Безбар'єрна Буковина». В цьому кластері беруть участь і представники міжнародних організацій, і представники влади, і представники місцевих організацій осіб з інвалідністю. Це, по-перше. По-друге, у Чернівецькій області наша громадська організація почала створювати інклюзивні лікарняні палати. Цю ініціативу підхопило керівництво, влада області, тож уже є 22 інклюзивні лікарняні палати, і вони надалі створюються. І ще одне. Справді, почали з'являтися підйомачі і ліфти, які забезпечують доступність поверхів у медичних закладах, у громадах, і це дуже позитивний вплив.

Навчання в нашій області проводяться за ініціативою Чернівецької державної обласної адміністрації різними структурними підрозділами. Вони залучають громадські організації осіб з інвалідністю і на цих навчаннях роз'яснюють, що таке доступність, інклюзивність та етика комунікації із особами з інвалідністю. Але цього замало... має бути більше, і не один раз. Ми вже маємо такий досвід: одного разу прочитали лекцію, сказали, як правильно спілкуватися, як правильно використовувати терміни, а наступного разу чуємо ті самі помилки від тих людей, яких ми вже навчали.

³¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 443 «Про утворення Ради безбар'єрності».

³² Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року».

³³ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2021 р. № 883-р «Про затвердження плану заходів на 2021 і 2022 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року».

Бездіяльність у питаннях доступності, відсутність моніторингу, хаотичність ініціатив, формальний підхід до розуміння інвалідності призвели до негативних наслідків із початком військових дій: люди з інвалідністю були «заблоковані» у своїх недоступних будинках; не було можливості спуститись у сховища через недоступність для осіб з інвалідністю; тимчасові колективні прихистки практично непристосовані під потреби осіб з інвалідністю; не всі медичні заклади можуть надавати послуги особам з інвалідністю через недоступність приміщень, обладнання тощо; неможливість знайти доступне житло для переселенців з інвалідністю, які втратили власне житло; неможливість організувати надання послуг для дорослих та дітей з інвалідністю через відсутність сховищ у приміщеннях, адже під час повітряної тривоги люди мають виходити на вулицю, аби дістатись до найближчого укриття, що є неможливим через обмежену мобільність і відсутність укриттів тощо.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА

Громадська організація «Центр соціальної адаптації людей з інвалідністю «Океан добра», м. Дніпро, керівниця Ольга Волкова

За підтримки Дніпровської міської ради 24 березня 2022 р. організацією створено Центр тимчасового розміщення маломобільних людей похилого віку та людей з інвалідністю, евакуйованих із гарячих точок, які потребують сторонньої допомоги. Центр приймає людей з інвалідністю із проблемами опорно-рухового апарату, самотніх людей 80+, «лежачих» після інсульту, інфаркту, поранень, без документів, з деменцією, психозами, без громадянства. На сьогодні в Центрі розгорнуто 150 місць, усього надано підтримку 2 691 особі, з яких 567 осіб мали інвалідність. Допомогли оформити інвалідність 76 особам, паспорт – 169 особам, статус ВПО – понад 1 463 особам. За договором зі Схід Центру доставляють готове харчування на 100 осіб. Ще 50 ліжок, розгорнуті на двох поверхах одного з двох корпусів, законсервовані (застелені білизною і готові приймати людей), але на їх обслуговування немає фінансів (ні на харчування, ні на співробітників).

Вирішуємо питання не лише тимчасового розміщення, харчування, надання гігієнічної обробки літніх людей, подальшого пересування з метою постійного мешкання, а й медичні, соціальні, освітні та інші побутові проблеми.

Відсутні правові механізми спонукання власників, орендарів та балансоутримувачів приміщень створювати доступність.

Згідно із законодавством є дозвіл на будівництво та реконструкцію об'єктів за старою проектною документацією, однак це не забезпечує доступності. Скарги на міністерства та державні інспекції не дають жодних результатів. Центральна влада почала перекладати відповідальність за не створення доступності на місцеві владні органи, не наділяючи останніх будь-якими правовими механізмами впливу.

Валентина, м. Чернівці

Я бачу тактильну плитку, але бачу також, що вона часто встановлена не так, як мало б бути. А це кошти, це доступність, це безпека людини...

Неля, м. Житомир

До цього часу маючи нові державні будівельні норми для маломобільних груп населення, для медичних закладів, чомусь таке враження, ці норми мають рекомендаційний характер. Відповідальності немає, ніби норми і є, а відповідальності за невиконання немає. Ось у чому найбільша проблема. Це стосується і транспорту, і архітектури.

Державою не забезпечено належний контроль за дотриманням вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил у частині питання доступності, оскільки за рішенням уряду починаючи з 13 березня 2022 р. проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) на період воєнного стану припинено^{34,35,36}.

Занепокоєння викликає факт побудови модульних містечок, які не пристосовані для людей з інвалідністю. Переважно це проекти, які будуються за кошти міжнародних організацій.

Доступність транспорту і транспортної інфраструктури для людей з інвалідністю залишається на низькому рівні, особливо в сільських населених пунктах^{37,38}.

В осіб із різними видами порушень виникають складнощі під час отримання публічної інформації, користування електронними послугами, сервісами, мобільними застосунками. Відсутнє програмне забезпечення для незрячих осіб, яке б допомагало читати україномовний текст на моніторі

³⁴ [Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303](#) «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану».

³⁵ Важливо, що за наявності загрози, що має негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави, а також для виконання міжнародних зобов'язань України під час воєнного стану дозволено здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) на підставі рішень центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідних сферах. Однак повідомлення ГООІ про порушення під час проектування та будівництва будівельних норм щодо вимог доступності відповідними державними органами влади (зокрема, контролюючими) залишаються без належного реагування.

³⁶ [Кабінет Міністрів України 22 березня 2024 р. прийняв постанову за № 347](#), якою передбачено, що протягом періоду воєнного стану дозволено здійснення органами державного архітектурно-будівельного контролю на об'єктах будівництва, які будуються поза територіями, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованими, позапланових перевірок за дотриманням замовниками, проектувальниками, підрядниками та експертними організаціями будівельних норм у частині інклюзивності будівель і споруд, виконання вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної, техногенної безпеки, вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм під час будівництва об'єктів, які будуються за бюджетні кошти. Але за час, що минув (три місяці), ця постанова так і не була опублікована та у зв'язку з цим не набрала чинності.

³⁷ Питома вага пасажирських вагонів, призначених для перевезення пасажирів з інвалідністю, які були замовлені акціонерним товариством «Укрзалізниця» упродовж двох останніх років, у загальній структурі пасажирських вагонів, що закуповуються, не перевищує 7 %, тоді як у [Постанові Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. № 152](#) «Деякі питання забезпечення умов безбар'єрності, енергоефективності та вимог цивільного захисту» йдеться про всі товари. Аналогічна ситуація зі шкільними автобусами. Зокрема, Міністерство освіти і науки України не передбачило в [Постанові Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2023 р. № 418](#) «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання шкільних автобусів» вимогу, що місцеві органи можуть придбавати за рахунок державних коштів виключно інклюзивні автобуси. Через це доступні шкільні автобуси практично не придбаваються.

³⁸ Невирішеним залишається виконання Україною норм стандартизації відносно звуків світлофорних об'єктів – стандартів озвучення світлофорів в Україні немає, хоч свого часу це питання й опрацьовувалось, зокрема, за участі громадськості розроблявся [загальний стандарт стосовно світлофорів дорожніх](#), де передбачалось врегулювання питань озвучення світлофорів.

комп'ютера або дисплеї мобільного телефону. Залишається низьким рівень адаптації телевізійного добового мовлення для сприйняття особами з інвалідністю по слуху шляхом перекладу на жестову мову та/або субтитруванням. Державні сайти залишаються недоступними³⁹.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА

Громадська організація «Ініціативи Слобожанщини», м. Суми, керівниця Дарія Сасса

Організація опікується особами з інвалідністю по зору, зокрема й ВПО, які проживають на території Сумської області.

Завдяки наполегливим зусиллям і переконливим перемовинам із місцевою владою ГО «Ініціативи Слобожанщини» вдалося домогтись того, що в жовтні 2017 році у Сумах уперше запрацювали світлофори зі звуковими сигналами. Працюємо далі над вирішенням цього питання повною мірою.

За ініціативи голови організації Анатолія Сасси у 2019 році програмістом Сергієм Світайлом для людей з порушеннями зору, які використовують на своєму смартфоні програми екранного доступу, розроблено мобільний транспортний додаток Sumy GPS Inclusive. Користуючись цим додатком з увімкненою GPS-навігацією, сумчани з порушеннями зору можуть знайти бажану зупинку громадського транспорту, прокласти до неї піший маршрут за допомогою GoogleMaps, дізнатися час прибуття транспорту, а також знайти на потрібному маршруті цільову зупинку та відстежити її в мобільному застосунку. При наближенні до цієї зупинки та про прибуття додаток поінформує користувача. Інтерфейс додатка не містить дрібних елементів, застосовує функцію озвучування та мовного доступу, що є дуже зручним для осіб із порушеннями зору. Згодом цей застосунок розробник адаптував і для інших обласних центрів України: Дніпра, Львова, Полтави, Харкова та ін.⁴⁰

Натомість офіційна інформація з цього приводу суттєво відрізняється та засвідчує, що повністю виконано вимоги нормативно-правових актів щодо забезпечення доступності інформації для користувачів з порушеннями зору та слуху на 67,69 % центральними органами виконавчої влади і на 84 % – обласними державними адміністраціями. Не ведеться моніторинг сайтів місцевих органів влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення стандартів доступності.

Марина, м. Полтава

Питання інформаційної доступності виглядає таким чином: інформація, в тому числі і цифрова, доступність інформації на сайтах не покращилася, на жаль. Навіть під час війни особи з порушеннями зору на Полтавщині (думаю, не лише на Полтавщині) відчують дискомфорт і певну дискримінацію.

Люди з порушеннями зору отримують менше гуманітарної допомоги через те, що неспроможні заповнити без сторонніх осіб анкети. У багатьох просто відсутні сучасні засоби комунікації, особливо це стосується тих людей з порушеннями зору, які живуть в сільській місцевості.

Геннадій, м. Київ

Особливо Дія. Підпис. Цією функцією в Дії для незрячих і слабозорих неможливо користуватися, оскільки потрібно повертати обличчя вліво – вправо і попадати в квадратик, а це без зору взагалі неможливо.

³⁹ Звіт за результатами дослідження «Інклюзивність та права людини на передньому краї, доступність сервісів та інструментів електронного урядування для громадян в Україні».

⁴⁰ Більше мобільності – менше перешкод.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Відновити державний архітектурно-будівельний контроль, зокрема для того, щоб усі нові й реконструйовані об'єкти відповідали стандартам доступності та були зручними для використання людьми з різними потребами.
- ✓ Створити ефективну систему моніторингу доступності ліцензованих об'єктів.
- ✓ Залучати представників ГООІ як експертів на всіх етапах проектування та будівництва об'єктів громадського призначення.
- ✓ Створити систему моніторингу дотримання вимог цифрової доступності та передбачити відповідальність за їх порушення.
- ✓ Упровадити державні програми з розвитку доступності інформаційно-комунікаційних технологій для осіб з інвалідністю, включно з наданням спеціального обладнання, навчання та консультації.
- ✓ Забезпечити доступність прихистків, місць тимчасового перебування, укриттів відповідно до законодавства України.
- ✓ Забезпечити дотримання принципів доступності та універсального дизайну в рамках програм відновлення фізичної інфраструктури, зокрема медичних та освітніх закладів.

СТАТТЯ 11. Ситуації ризику та надзвичайні гуманітарні ситуації

Комунікація суб'єктів цивільного захисту з громадськими організаціями осіб з інвалідністю і консультантами з інвалідністю не налагоджена на відповідному рівні та відбувається фрагментарно. Переважно у випадках, коли органи державної влади та органи місцевого самоврядування потребують допомоги в практичній реалізації заходів реагування на надзвичайні ситуації.

Наприклад, коли йдеться про евакуацію, розміщення постраждалих у прихистках, забезпечення гуманітарною допомогою тощо.

Більшість об'єктів для колективного тимчасового розміщення, транспорт та транспортна інфраструктура, що використовуються під час евакуації, не пристосовані до потреб осіб з інвалідністю.

Державна політика потребує системного підходу – вдосконалення законодавчої бази, стратегій, програми та забезпечення їх практичного впровадження.

Микола, м. Львів

Можливо, потрібні тимчасові будинки, аби люди з інвалідністю мали якісь адекватні, нормальні умови для життя. Наприклад, на Західній Україні побудувати кілька таких будинків, щоб була нормальна інфраструктура, і аптека, і магазин, аби далеко не шукати...

Із початку війни ГООІ надають значну підтримку особам з інвалідністю і особам похилого віку в питаннях евакуації, надання гуманітарної допомоги, юридичної та психологічної підтримки; відкривають на базі організацій прихистки; допомагають людям, які перебувають в інституційних закладах. Діяльність здійснюється за рахунок міжнародних донорів, агенцій ООН.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА

Громадська спілка «ВГО «Національна Асамблея людей з інвалідністю України»

Національна Асамблея людей з інвалідністю України (далі – НАІУ) є об'єднанням громадських організацій людей з інвалідністю, яке до війни налічувало 126 організацій з різних областей України.

З початком війни 24 лютого 2022 року, організації – члени НАІУ були змушені частково переорієнтувати свою діяльність на надання гуманітарної допомоги людям з інвалідністю, сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю, людям старшого віку: адресна грошова допомога, проживання та харчування, продуктові набори, засоби гігієни, технічні засоби реабілітації, ліки, оплата медичних послуг, транспортних засобів та ін.

Завдяки підтримці організацій людей з інвалідністю з різних країн, приватних осіб, Агенцій ООН, Фондів та громадських організацій, бізнесу, Секретаріат НАІУ зміг надати допомогу понад 40 000 осіб з інвалідністю. Підтримано організаційну спроможність 220 організацій осіб з інвалідністю через міні гранти, навчання та участь у проектах НАІУ.

Микола, м. Львів

Спільно з Валентиною Бутенко, з Любов'ю Дмитрівною, з Олесею Перепеченко ми займалися евакуацією від початку війни. І через нас у перші місяці 2022 року пройшло близько тисячі людей, яких ми евакуювали в безпечні країни Європи.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА**Полтавська обласна організація Українського товариства сліпих,
голова правління Марина Бабець**

Полтавська обласна організація УТОС за фінансової підтримки Полтавської міської ради та Полтавської районної філії Полтавського обласного центру зайнятості за час воєнного стану надала 78 234 послуги з фізичного супроводу осіб з інвалідністю по зору, зокрема ВПО. Головами структурних підрозділів організації надано тільки за час військового стану 10 689 консультацій з питань соціальної та правової захищеності осіб з інвалідністю.

За час війни в рамках гуманітарного реагування члени організації отримали 6 971 продуктивний набір, 621 набір із засобами гігієни, 174 упаковки вітамінних комплексів, 58 комплектів постільної білизни та ін. Під час війни в результаті співпраці організації з Полтавською міською радою та комунальним підприємством «Полтаваелектроавтотранс» 100 % нових тролейбусів мають зовнішнє озвучування номерів маршруту, а 100 % всіх тролейбусів – оновлене внутрішнє озвучування зупинок транспорту.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА**Громадська організація «Асоціація захисту прав та допомоги людям з інвалідністю
«Відкриті серця», м. Вінниця, Керівниця Світлана Демко**

В Асоціації «Відкриті серця» працюють офіс із навчальними кімнатами, тренінговий центр самостійного проживання, соціальні творчі майстерні, інклюзивні теплиці, центр підтримки осіб з інвалідністю та їх родин, а також екосадиба для відпочинку і проходження курсу реабілітації. В усіх приміщеннях і на території забезпечується доступність, програми адаптовані до потреб цільової групи. У соціальній сфері надаються послуги денного догляду, працетерапії, консультування, супроводу і медіації дітям та молоді з інвалідністю, батькам та іншим членам родин. Працюємо з Міністерством соціальної політики України стосовно розробки та апробації державних стандартів соціальних послуг.

У правовій сфері – захист прав людей з інвалідністю, представляємо їх інтереси, надаємо пропозиції щодо законопроектів.

Із 24 лютого 2022 р. за перші два місяці прихистили, обігріли, нагодували 421 людину, серед них були особи з інвалідністю, маленькі діти, особи похилого віку.

Військовий час змусив відкрити нові програми:

- ✓ онлайн формат психологічної підтримки, арт-терапії, консультування;
- ✓ групова евакуація (135 осіб із важкою інвалідністю з сім'ями до чотирьох країн Євросоюзу);
- ✓ збір та доставка гуманітарних вантажів (доставили та роздали 67 тонн);

- ✓ допомога особам з інвалідністю, зокрема ВПО, необхідними ліками, продуктами, засобами гігієни (за підтримки Японії – 1 300 наборів; спільно зі Світовою продовольчою програмою ООН – 7,5 тонн продуктивних наборів);
- ✓ Банк одягу – забезпечення одягом ВПО з інвалідністю, осіб літнього віку;
- ✓ прихистки тимчасового проживання для ВПО, зокрема для осіб з важкими формами інвалідності та їх родин – комфортні та доступні умови проживання, забезпечення харчуванням, засобами особистої гігієни, одягом (151 переміщена особа з інвалідністю та члени їх родин, особи похилого віку, сім'ї з дітьми знайшли у нас захист та підтримку);
- ✓ у 2022 – 2024 роках за підтримки міжнародних донорів провели ремонтні роботи на відкрили програми «Паліативний догляд для осіб з інвалідністю» на 10 місць, «Інклюзивний простір неформального навчання» з кімнатами для проживання, підйомником, залом трансформером на 25 місць, «Центр денного догляду з Майстернею зайнятості» для осіб з інвалідністю на 20 місць

Законодавство України з питань евакуації, укриття населення не повною мірою враховує права й потреби осіб з інвалідністю.

Із перших днів військових дій росії виявились значні бар'єри в питаннях сховищ, транспортування, евакуації, зв'язку, розповсюдження інформації в доступних форматах для осіб з інвалідністю.

Приміром, законодавство з питань утримання та створення фонду захисних споруд цивільного захисту та оповіщення населення про надзвичайну ситуацію військового характеру унеможлиблює створення необхідних умов для перебування в таких спорудах осіб з інвалідністю, а також їх інформування, відповідно його реалізація несе загрозу життю та здоров'ю людей^{41,42}.

Неля, м. Житомир

У нас є доступні укриття, їх два. Два доступних укриття для осіб з інвалідністю, в тому числі для людей з фізичними порушеннями. Ці укриття обладнані підйомними пристроями і всередині тактильна плитка. Вони доступні, але... Ні, ми не ходимо в ці укриття, бо то нереально, навіть якщо б укриття були поруч, біля мене. Скільки разів на день в укриття може спускатися людина, яка користується кріслом колісним? Більшість людей маломобільних залишаються у своїх квартирах.

Наталія, м. Броди Львівської області

У нас бомбосховище є, але воно не є таким, що не обладнане для осіб з інвалідністю. Воно не обладнане і для людей без інвалідності. Це колишній підвал. Після того, як він став бомбосховищем, там особливо нічого не змінилося.

Не використовується жестова мова, аудіодискрипція та проста мова під час оприлюднення офіційними особами значної частини повідомлень про надзвичайні ситуації, зокрема воєнні.

Види та масштаби підтримки в рамках заходів реагування на надзвичайні ситуації не враховують додаткових потреб, зумовлених наявністю в особи тих чи інших порушень здоров'я. Приміром, пропонуване постраждалим особам житло не забезпечується умовами доступності, гуманітарна допомога не завжди враховує потреби людей з різними порушеннями. Наприклад, продукти харчування надаються без урахування можливої харчової непереносимості, засоби гігієни не враховують особливостей стану здоров'я конкретної людини.

⁴¹ Російські окупанти вночі, 17 серпня, ракетаю обстріляли гуртожиток, в якому мешкали люди з порушеннями слуху, а тому частина потерпілих не могли почути сигнал повітряної тривоги.

⁴² За інформацією, отриманою в рамках проведеного НАІУ опитування серед 1 316 осіб з інвалідністю та їхніх законних представників, лише 21,5 % респондентів відповіли ствердно на запитання про наявність поруч із домом архітектурно доступного укриття / бомбосховища. Аналітичний звіт за результатами опитування щодо доступу людей з інвалідністю до різних видів допомоги, послуг за їхнім постійним місцем проживання під час воєнного стану. С. 13.

Андрій, м. Львів

Слід звернути увагу на інформаційно-технічне забезпечення для осіб з порушеннями зору. Це добре, що є гуманітарна допомога, продуктові та грошові набори, але є речі, недоступні в Україні для осіб з порушеннями зору. В тому числі й електронний рядочок із шрифтом Брайля, якісь цифрові засоби, якась краща комп'ютерна техніка, смартфони. Чомусь на це не звертається увага.

Принцип «зроби краще, ніж було» глобально порушується в питаннях відновлення. Так, під час вжиття заходів з гуманітарного реагування на негативні наслідки війни досі ігноруються законодавчі вимоги стосовно створення умов доступності та реальні потреби осіб з інвалідністю, спричинені відповідними порушеннями – житло будується, реконструюється, капітально ремонтується з порушенням державних будівельних норм у питаннях доступності.

У системі цивільного захисту незадовільно забезпечується інформування та навчання персоналу з надання допомоги людям з різними порушеннями, що підтвердили воєнні реалії в Україні під час заходів із гуманітарного реагування, зокрема евакуації, розміщення, надання визначених законодавством послуг.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Адаптувати систему раннього попередження так, щоб забезпечувати розуміння інформації про надзвичайні ситуації для всіх категорій населення, включно з особами з порушеннями зору, слуху та мови, психосоціальними порушеннями.
- ✓ Забезпечити дублювання всієї інформації про надзвичайні ситуації жестовою мовою та в аудіоформаті.
- ✓ Забезпечити доступ до гуманітарної допомоги осіб з інвалідністю з різними видами порушень у невеликих населених пунктах та містах, забезпечивши мейстрімінг інвалідності в планах гуманітарного реагування.
- ✓ Створити механізм зворотного зв'язку, який дозволяє особам з інвалідністю повідомляти про свої потреби та оцінювати ефективність надання гуманітарної допомоги від державних структур і міжнародних інституцій.
- ✓ Забезпечити участь представників ГООІ в робочих групах, які опікуються питаннями гуманітарного реагування.
- ✓ Посилити контроль та здійснити моніторинг надання послуг у місцях тимчасового перебування осіб з інвалідністю, зокрема ВПО.
- ✓ Забезпечити шляхи евакуації для осіб з інвалідністю, зокрема тих, які перебувають в інституційних закладах, під час надзвичайних ситуацій, збройних конфліктів та стихійних лих; запровадити системний підхід до цих питань.
- ✓ Впровадити програми забезпечення власним житлом / повернення до власних домівок ВПО з інвалідністю, які його втратили під час військової агресії російської федерації проти України.
- ✓ Забезпечити, щоб ВПО з інвалідністю, цивільні постраждалі, ветерани з інвалідністю мали доступ до стабільних джерел для існування та зайнятості, охорони здоров'я, житла та соціального захисту тощо.
- ✓ Виявити та усунути середовищні, поведінкові, комунікаційні бар'єри і, за потреби, забезпечити розумне пристосування, аби всі послуги, програми, заходи були доступними для ВПО з інвалідністю.

СТАТТЯ 12. Рівність перед законом

Українське законодавство не відповідає положенням статті 12 CRPD і передбачає позбавлення та обмеження цивільної дієздатності осіб з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності на основі поєднання статусного та функціонального підходів, у результаті чого особи з інвалідністю, позбавлені чи обмежені в дієздатності, не можуть здійснювати свої громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права⁴³. Не запроваджено альтернативних опікуванню та піклуванню форм забезпечення прав людей із відповідними порушеннями і навіть не розпочато діяльність відповідного спрямування.

Із 2014 року не прийнято закон про опіку та піклування над повнолітніми особами⁴⁴, у той час як цим документом передбачалося підвищити рівень правової та соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

Дворічний термін дії судових рішень про недієздатність зумовив шквал протесту, особливо членів сімей недієздатних осіб, які призначені опікунами над повнолітніми особами із вкрай тяжкими станами здоров'я, що не поліпшуються або взагалі погіршуються. Перспектива диференційованого підходу наразі відсутня, а відповідний законопроект⁴⁵ відкликано.

За законодавством з набуттям статусу недієздатної в особи залишаються всі права громадянина за винятком самостійного вчинення правочинів. Проте практика свідчить про неможливість самостійної реалізації правоздатності недієздатними особами⁴⁶.

Єдиним правовим механізмом, який дає змогу забезпечити правову та соціальну захищеність особам із важкими формами інтелектуальних і психосоціальних порушень, залишається інститут опіки та піклування, який передбачає позбавлення та обмеження дієздатності таких осіб⁴⁷.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити запровадження на законодавчому та практичному рівнях альтернативних опікуванню та піклуванню форм підтримки повнолітніх осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями, наприклад підтриманого прийняття рішень.
- ✓ Запровадити диференційований підхід до тривалості надання статусу недієздатності повнолітнім особам залежно від психічного стану, передбачити, зокрема, встановлення людям із належно підтвердженими складними необоротними порушеннями психічного здоров'я відповідного статусу безстроково.
- ✓ Забезпечити оптимізацію в часі судового процесу та судово-психіатричної експертизи під час вирішення питання про обсяг дієздатності повнолітньої особи з інвалідністю, а також безумовну безоплатність такої експертизи.

⁴³ Інформаційна записка «Ситуація з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності в Україні» / Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. 2022.

⁴⁴ Проект Закону про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена, від 20 січня 2016 р. № 3786.

⁴⁵ Проект Закону України про внесення зміни до статті 300 Цивільного процесуального кодексу України (щодо скасування необхідності повторних звернень до суду для встановлення опікунства над фізичною особою з хронічним тяжким психічним розладом здоров'я, що обумовлено невиліковним та (або) прогресуючим захворюванням), від 05 квітня 2019 р. № 10203.

⁴⁶ До прикладу, практикується оформлення на ім'я керівника будинку-інтернату пенсійних справ та особових рахунків недієздатних осіб, які перебувають на повному державному утриманні та яким не призначено опікуна, що унеможливує вжиття органами опіки та піклування в повному обсязі заходів щодо захисту майнових прав недієздатних підопічних таких будинків-інтернатів та може бути причиною порушення відповідних прав. Соцька А. М. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Публічне адміністрування у сфері опіки та піклування над повнолітніми особами в Україні».

⁴⁷ Інформаційна записка «Ситуація з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності в Україні» / Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. 2022.

СТАТТЯ 13. Доступ до правосуддя

Законодавством встановлено низку пільг та гарантій для осіб з інвалідністю у сфері правосуддя⁴⁸. Однак на практиці відповідні гарантії часто залишаються деклараціями, окрім іншого, через відсутність в осіб з інвалідністю достатніх правових знань чи довіри до суду, фізичну недоступність щонайменше половини судів, неможливість практично забезпечити повною мірою потребу осіб з порушеннями слуху, мовлення, зору в доступі до інформації в рамках судових процесів, а також на початковому етапі звернення до суду за захистом прав тощо. Завдання уряду стосовно забезпечення використання формату легкого читання та інших підсилювальних форматів спілкування у сферах правосуддя і доступу до безоплатної правничої допомоги з терміном виконання у грудні 2023 року залишається невиконаним⁴⁹. Національний план дій з питань доступу до правосуддя на законодавчому рівні не затверджений.

Рівень обізнаності осіб з інвалідністю в питанні доступу до правосуддя залишається вкрай низьким. Держава не вживає заходів щодо роз'яснення таким особам, особливо тим, хто перебуває в державних закладах опіки, проживає в сільській місцевості, батькам, які виховують дітей з інвалідністю, гарантій доступу до безоплатної правничої допомоги та правосуддя, а також прав загалом і способів їх реалізації. Відповідні знання вони отримують переважно від ГООІ та з відкритих джерел (приміром, з інтернет-ресурсів, засобів масової інформації).

Заходи з підвищення обізнаності працівників судової та пенітенціарної системи, адвокатури, прокуратури з питань інвалідності не забезпечують належного рівня підготовки відповідних спеціалістів до взаємодії, підтримки та надання інклюзивних послуг особам з інвалідністю у сферах правосуддя й доступу до безоплатних правничих послуг.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити практичну доступність правосуддя для осіб з інвалідністю шляхом створення умов архітектурної та інформаційної доступності.
- ✓ Забезпечити можливість доступу осіб з інвалідністю до безоплатної правничої допомоги незалежно від рівня їхніх доходів.
- ✓ Створити прозору систему збору та оприлюднення статистичної інформації про звернення осіб з інвалідністю до суду.
- ✓ Гарантувати на законодавчому рівні доступ позбавлених та обмежених у дієздатності осіб до безоплатної правничої допомоги на досудовому етапі.
- ✓ Підвищувати обізнаність працівників судової та пенітенціарної системи, адвокатури, прокуратури з питань інвалідності.

⁴⁸ Кувіла О. І. Пільги та гарантії для осіб з інвалідністю у сфері правосуддя. International scientific conference «Topical issues of modern jurisprudence»: conference proceedings (April 5 – 6, 2023. Częstochowa, the Republic of Poland). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. – С. 137 – 140.

⁴⁹ Виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини за II півріччя 2023 року.

СТАТТЯ 19. Самостійний спосіб життя і включення до місцевої спільноти

Будучи суб'єктами права вибору місця проживання, способу життя тощо люди з інвалідністю часто, особливо у воєнних реаліях, позбавлені можливості його реалізувати. Можливість контролювати своє життя та мати право вибору відсутня в осіб, які перебувають у будинках-інтернатах державної системи соціального захисту населення. У випадку з недієздатними особами відповідні питання вирішуються суб'єктами здійснення опіки (опікунами, спеціальними закладами чи органами опіки та піклування).

У громадах не забезпечується надання особам з інвалідністю послуг, які б сприяли їх самостійному способу життя. Окрім іншого, йдеться про такі соціальні послуги, як підтримане проживання; денний догляд; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; переклад жестовою мовою⁵⁰. Крім того, доступ до послуг на рівні сім'ї чи в громаді суттєво ускладнений бар'єрністю середовища, транспорту та інформації, особливо в сільській місцевості.

Ольга, м. Полтава

Сьогодні в нашому місті діє центр, де є група для молоді 18+, але вона не вирішує всіх можливостей, усіх потреб батьків. Якщо говорити про програму, то ми пишемо щороку, ми туди пишемо свою заявку, лист, а нам відповідають вже, мабуть, третій рік поспіль, що, на жаль, вибачте, на цей рік коштів не передбачено. Якщо говорити про нашу громадську організацію, то у нас молодь залучена до розвитку, майже кожного дня в них є свій розклад занять. ... Наша молодь, яка не залучена в центрі на заняттях, – комусь вже 35 років, комусь, може, 40 років, тож їх вже просто не беруть на ці заняття. Але дякуючи нашим друзям з організації, ця молодь залучена, вона має можливість розвитку. Ось так, у нашому місті якось все на плечах батьків.

Ірина, м. Одеса

...нам дуже не вистачає ... послуги підтриманого проживання. І ми зараз дуже тісно працюємо з владою, щоб все ж таки вся послуга запрацювала. Однак влада не хоче витратити ані часу, ані коштів, ані надавати приміщення, бо їм це нецікаво. У нас, я вже казала, є комунальна установа, де є це підтримане проживання, але відвідують його не більше 10 осіб, лише 10!.. Не хочуть нічого робити, аби цю ношу на себе перебрала громадська організація і працювала в цьому напрямку.

⁵⁰ Дослідження «Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби».

Державою не вживаються заходи з підвищення обізнаності осіб з інвалідністю стосовно своїх прав і способів їх реалізації. Діяльність відповідного спрямування здійснюється переважно ГООІ.

Валентина, Миколаївська область

...Стосовно інформації, яка має бути доступна для мешканців громади, – час від часу її викладають на сторінках міської ради. А взагалі в громадській організації людям про їхні права розповідаємо більше ми, бо самі навчаємося, тож можемо доносити до людей цю інформацію.

Залучення ГООІ до розробки, здійснення, контролю та оцінки стратегій надання послуг на рівні громад належно не здійснюється. Переважно така комунікація є фіктивною або із залученням лояльних громадських інституцій.

Заплановане до 2022 року завдання з реформування психоневрологічних інтернатних закладів системи соціального захисту⁵¹ навіть не розпочалося через невжиття жодних заходів як Мінсоцполітики, так і обласними державними адміністраціями. Єдиного стратегічного підходу до планування процесу деінституалізації та розвитку системи надання соціальних послуг на державному рівні наразі немає. Розбудова мережі соціальних сервісів у громадах відбувається окремо щодо розвитку деяких послуг із підтримки, а не системно^{52, 53, 54}.

Світлана, м. Вінниця

Пункт 9 прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України» говорить про те, що усі територіальні громади у разі отримання соціальних послуг на обласному рівні повинні за них платити. І це як за послуги в інтернатних закладах, так і за різні послуги, що надаються на обласному рівні.

Тому територіальним громадам доцільно створювати власні денні центри надання соціальних послуг і там відкривати ті програми, які сьогодні потрібні для підтримки наших родин і наших дітей. Я не знаю, як загалом в Україні, але на сьогодні у нас у Вінницькій області скорочується кількість центрів денного догляду. Ми поки тримаємось, але, на жаль, центри в районах, навіть за підтримки міжнародних фондів у територіальних громадах, не надто відкриваються. І, на жаль, з війною категорія дітей і молоді з інвалідністю у держави взагалі залишається десь позаду і, схоже, буде фінансуватися за залишковим принципом.

Жанна, м. Житомир

Завдяки активності батьків, які виховують дітей та молодь з інвалідністю, в Житомирі з 2020 року при Центрі комплексної реабілітації від Житомирської міської ради запрацювало відділення денного догляду для дітей з інвалідністю до 18 років. З 2024 року спільно з Карітас Житомирська міська рада надає послугу для молоді, тобто 18+, денний догляд. Але варто сказати, що є проблема. Цією послугою, особливо коли йдеться про осіб старших за 18 років, можуть скористатись не всі. З важкими комплексними порушеннями на цю послугу не беруть. І це конкретно зачепило мою сім'ю, тобто мого сина, який має аутизм і важкі інтелектуальні порушення, – не взяли, відмовили.

⁵¹ Указ Президента України від 13 грудня 2016 р. № 553 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю».

⁵² Завдання 84 Плану заходів на 2023 – 2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2023 р. № 372-р.

⁵³ План заходів на 2021 – 2023 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06 жовтня 2021 р. № 1215-р.

⁵⁴ План дій Ради Європи для України на 2023 – 2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова».

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Створити систему підтримки, яка надає змогу особам з інвалідністю обирати ті послуги та рівень підтримки, які їм необхідні для самостійного життя.
- ✓ Розробити систему моніторингу та оцінки ефективності наданих соціальних послуг для забезпечення їх постійної адаптації до потреб осіб з інвалідністю.
- ✓ Забезпечити перехід осіб з інвалідністю із інституційних закладів у громаду шляхом розробки індивідуальних планів підтримки та надання необхідних послуг.
- ✓ Надати більшу автономію територіальним громадам у подоланні соціальних проблем та закупівлі соціальних послуг.

СТАТТЯ 21. Свобода висловлення думки та переконань і доступ до інформації

Ситуація з інформаційною доступністю дещо покращується завдяки наданню базової соціальної послуги перекладу жестовою мовою^{55,56}, використанню технологій онлайн відеозв'язку⁵⁷, встановленню вимог до надання певних видів послуг із залученням за потреби перекладача жестової мови^{58,59} тощо.

Недостатніми темпами відбувається розвиток простої мови та формату легкого читання для створення умов спілкування осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями. Прийняті нормативно-правові документи з цього питання⁶⁰ недостатні для забезпечення доступності інформації для людей із зазначеними порушеннями, оскільки мають рекомендаційний характер.

Ситуація з інформаційною доступністю у приватному секторі значно гірша порівняно із державним, оскільки держава не заохочує приватні підприємства, які надають послуги громадськості, забезпечувати їх інклюзивність з урахуванням потреб осіб з інвалідністю.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити впровадження, розвиток та використання доступних форматів надання інформації та комунікації, зокрема аудіодискрипції, субтитрів, жестової мови, формату

⁵⁵ Підпункт 14 пункту 6 статті 16 [Закону України «Про соціальні послуги»](#).

⁵⁶ [Наказ Міністерства соціальної політики України від 06 травня 2021 р. № 220 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги перекладу жестовою мовою»](#).

⁵⁷ [Сервіс УТОГ](#) – послуга перекладу жестовою мовою.

⁵⁸ Відповідно до частини сьомої статті 19 [Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»](#) у разі якщо суб'єкт права на безоплатну вторинну правничу допомогу не володіє державною мовою та/або має порушення слуху, центр з надання безоплатної правничої допомоги залучає перекладача з мови, якою заявник може спілкуватися, у тому числі перекладача жестової мови, за рахунок коштів державного бюджету.

⁵⁹ [Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2024 р. № 63 «Деякі питання оплати послуг перекладачів і медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги»](#).

⁶⁰ 17 листопада 2023 р. уряд з метою забезпечення доступності сприйняття інформації, що викладається суб'єктами владних повноважень, схвалив Рекомендації щодо викладення інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття / [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 р. № 1046-р](#).

легкого читання, спрощеної мови, програмного забезпечення доступності веб-ресурсів тощо.

СТАТТЯ 23. Повага до дому та сім'ї

На законодавчому рівні передбачено, що реєстрація шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, має наслідком визнання такого шлюбу недійсним; шлюб розривається уповноваженим органом за заявою одного із подружжя, якщо другий із подружжя визнаний недієздатним⁶¹. Однак усупереч зазначеним обмеженням на практиці трапляються одиничні випадки укладення шлюбів із недієздатними⁶².

Особам, яких визнано недієздатними чи обмежено в дієздатності, законом заборонено бути усиновлювачами⁶³.

Програми підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю, практично не впроваджуються ані на національному, ані на місцевому рівнях. Допомога самотнім матерям, які виховують дітей з інвалідністю, мізерна (від 1 до \$75 на місяць) і надається виключно малозабезпеченим. За відсутності розвинених послуг на рівні громад, мізерних виплат жінки змушені доглядати за дітьми 24 години на добу та 7 днів на тиждень, не маючи можливості влаштуватись на роботу, щоб утримувати сім'ю.

Передбачена на державному рівні соціальна послуга тимчасового відпочинку для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю⁶⁴, не розвинена. Відомо про її надання нечисленними ГООІ та в окремих громадах⁶⁵.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити фінансування програм на національному та місцевому рівнях для підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю.
- ✓ Створити державну систему підтримки для жінок та чоловіків з інвалідністю, які бажають взяти на виховання дитину, включно із психологічною, соціальною та юридичною допомогою.
- ✓ Пропагувати позитивне ставлення до людей з інвалідністю як потенційних батьків шляхом подолання стереотипів та дискримінації в суспільстві.

⁶¹ Сімейний кодекс України, статті 15, 24, 39, 107.

⁶² На Вінниччині було два випадки одруження недієздатних людей: перша пара із Жмеринського психоневрологічного інтернату, де їй облаштували окрему кімнату і все необхідне для подружнього життя. А друга пара – брат керівника ГООІ, який знайшов собі кохану в тому ж Жмеринському інтернаті. [Тема «табу». Про інтимне життя в психоневрологічних інтернатах.](#)

⁶³ Сімейний кодекс України, стаття 212.

⁶⁴ Державний стандарт соціальної послуги тимчасового відпочинку для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 19 січня 2021 р. № 13.

⁶⁵ У Центрі «Обрій» відновлюється надання послуги тимчасового відпочинку для батьків, які виховують дітей з інвалідністю.

СТАТТЯ 24. Освіта

Діти та дорослі з особливими освітніми потребами, включно з тими, хто має інвалідність, наділені правом здобувати освіту в усіх навчальних закладах, зокрема й безоплатно в державних та комунальних^{66,67}.

Щороку з державного бюджету виділяється субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. Так, у 2022 і 2023 роках видатки загального фонду за бюджетною програмою 2211220 «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» становили 454 012,5 і 304 595,3 тис. грн відповідно. Усупереч значному прогресу впродовж останніх років у забезпеченні інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами існують перешкоди для доступу таких осіб до освіти. За даними ЮНІСЕФ, діти з особливими освітніми потребами залишаються однією з найбільш відсторонених та ізольованих груп і щоденно стикаються з перешкодами, зокрема, у доступі до освіти. Стигматизація та дискримінація, відсутність індивідуалізованих методик навчання, що орієнтовані на дитину, відсутність допоміжних засобів для навчання, недоступність навчальних матеріалів, фізична недоступність шкіл тощо – це проблеми, з якими стикаються діти з особливими освітніми потребами⁶⁸.

Чимало дітей, зокрема з інвалідністю, не зможуть повернутися до своїх шкіл, дитячих садків через їх руйнування у зв'язку з війною. Серед кричущих проблем – відсутність укриттів в навчальних закладах, реабілітаційних центрах, відсутність транспорту для підвезення до закладів, зменшення кількості навчальних закладів дошкільної та загальної середньої освіти і, відповідно, їх віддаленість від місця проживання дитини.

⁶⁶ Закон України «Про освіту».

⁶⁷ Статистичні дані.

⁶⁸ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 527-р «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024 – 2026 роки».

Уляна, м. Стрий Львівської області

Наше місто має 12 шкіл, є дві початкові школи. В одній інклюзивний клас уже дуже давно, напевно, років 15. І там справді навчаються діти з різними нозологіями. Батьки задоволені, бо діти в соціумі, діти ведуть активний спосіб життя. Бачу серед таких знайомих. Є навіть класи в школах, де є вчитель, асистент. І батьки дітей без інвалідності не заперечують спільному навчанню, позаяк змінюється ставлення до людей з інвалідністю з дитячих років. Діти стають друзями.

Хочу ще додати... У мене порушення опорно-рухового апарату, і в школі сходинки важко було долати. Однокласники допомагали, носили мене, і руку подавали де потрібно.

Коли ще я тільки захворіла, мені пропонували навчання на дому, для мене це було складно. Складно фізично, складно психічно, як це? Однокласники йтимуть до школи, а я буду дивитися у вікно і чекати, коли вчитель прийде до мене до хати?..

Хотілося б, щоб сьогодні школи були адаптовані підймальними платформами, пандусами, аби діти з інвалідністю почувалися нарівні з іншими...

Складна ситуація в осінньо-зимовий період у навчальних закладах з освітленням, опаленням, неможливість повною мірою гарантувати безпеку дітям призводить до поширення дистанційної форми навчання. Частина дітей з інвалідністю вимушено опиняється «поза освітою» через відсутність інтернету, технічних засобів, нестачу викладачів та фахівців, які можуть надавати послуги індивідуально.

Для підтримки дітей з особливими освітніми потребами створена мережа інклюзивно-ресурсних центрів для оцінювання особливих освітніх потреб дитини^{69,70}, продовжено навчання педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з особливими освітніми потребами⁷¹. Водночас потреби дітей з особливими освітніми потребами лише на третину забезпечені бюджетним фінансуванням, понад 90 % навчальних закладів мають доступність лише до першого поверху, не вистачає сучасних підручників і засобів для навчання тощо.

Залишаються нерозв'язаними проблеми, пов'язані з тим, що діти з особливими освітніми потребами (зокрема, з інвалідністю) навчаються в спеціальних закладах окремо від інших дітей або здобувають освіту за сімейною (домашньою) формою та педагогічним патронажем⁷²; дитячі садки не повною мірою готові до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; недостатньо сервісів із конвертування документів, навчальних матеріалів, їх перекладу на жестову мову, тифлоопису, запису в зручних для відтворення форматах тощо⁷³.

На державному і місцевому рівнях не передбачено заходів із раннього виявлення осіб з інвалідністю та їх освітніх і лінгвістичних / комунікаційних потреб.

Пропозиція громадянського суспільства до проекту Закону України «Про освіту», вже чинного на сьогодні, стосовно навчання мови жестів у загальноосвітніх закладах не була підтримана.

⁶⁹ [Постанова Кабінету Міністрів України](#) від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр».

⁷⁰ [71 Інклюзивно-ресурсні центри. На сьогодні частина ІРЦ закрита через руйнування заради безпеки дітей.](#)

⁷¹ [Статистичні дані.](#)

⁷² Станом на 2022/2023 навчальний рік налічується 290 спеціальних закладів загальної середньої освіти, де навчається 34 029 дітей. [Статистичні дані.](#)

⁷³ [Національна стратегія із створення безбар'єрного простору](#) в Україні на період до 2030 року.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити доступність навчальних матеріалів у різних форматах з урахуванням потреб дітей з інвалідністю (наприклад, аудіоформат, великий шрифт, альтернативний текст).
- ✓ Створити банк доступних навчальних ресурсів для дітей з інвалідністю; забезпечити його постійне поповнення та оновлення.
- ✓ Створити систему моніторингу й оцінки ефективності заходів, спрямованих на забезпечення доступності освіти для дітей та молоді з інвалідністю.
- ✓ Запровадити комплекс заходів, спрямованих на створення доступного освітнього середовища для дітей та молоді з інвалідністю, включно з адаптацією навчальних програм, використанням сучасних технологій, забезпеченням доступності інформації та комунікації.
- ✓ Запровадити доступність освіти на всіх рівнях для здобувачів освіти з інвалідністю, зокрема з числа ветеранів війни.

СТАТТЯ 25. Здоров'я

Архітектурна та транспортна бар'єрність, недоступність самих послуг (інформаційних, фінансових, комунікативних та ін.) значно зменшують можливості осіб з інвалідністю щодо отримання медичних послуг, забезпечення їх медичними виробами та лікарськими засобами⁷⁴. З кожним днем медичні послуги стають для осіб з інвалідністю менш доступними у зв'язку з воєнними діями на території України⁷⁵. Особливе занепокоєння викликає ситуація з доступом таких людей до медичних послуг на тимчасово окупованих територіях.

Валентина, Миколаївська область

У територіальних громадах, селах, коли ми говоримо про санітарно-гігієнічну кімнату, то десь туалет і може бути, але він взагалі не придатний для людей з інвалідністю. Загалом недоступні медичні заклади, послуги, аптеки...

Валентина, м. Чернівці

Є позитивні зрушення щодо отримання медичних послуг. Але для людей з інвалідністю, особливо для тих, хто пересувається за допомогою крісел колісних, залишаються недоступними гінекологічні крісла, мамографи, рентгенапарати, кушетки, туалетні кімнати... швидка допомога, вона так само недоступна...

Уляна, м. Стрий Львівської області

Наша головна опорна лікарня доступна повністю – широкі ліфти, що працюють, і палати всі такі, якщо навіть є десь маленький поріжок, то він заокруглений, тож легко переїхати... У нашому місті зараз відкривається чимало сімейних лікарень, які переходять на ФОП. Вони так стараються, щоб була доступність. Наша сімейна лікарка запитувала, чи точно у нас все добре, бо ми зробили зауваження, що стрімкий пандус, то переробили...

⁷⁴ Перелік лікарських засобів, які раніше видавали на безоплатних і пільгових умовах (до 800 найменувань), за останні сім років суттєво скоротився і фактично діє лише в межах програми «Доступні ліки» (майже 300 найменувань).

⁷⁵ Аналітичний звіт за результатами опитування законних представників дітей з інвалідністю (до 18 років) щодо доступу в Україні після 24 лютого 2022 р. до гарантій, пільг і послуг, установлених законодавством для дітей з інвалідністю та членів їхніх сімей. – К., НАІУ. – 2023.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА**Громадська організація «Чернівецька обласна організація людей з інвалідністю «Лідер», керівниця Валентина Добридіна**

Завдяки діяльності організації чотири інклюзивні лікарняні палати створено в медичних закладах Чернівецької області. Вони обладнані окремим санвузлом із душевою кабіною та всіма елементами доступності. Для пацієнтів з інвалідністю в палаті створено всі умови. Завдяки розташуванню багатофункціонального лікарняного ліжка та інших меблів можливо маневрувати на кріслі колісному та інших допоміжних засобах. Крім того, в палаті є кондиціонер, мікрохвильова піч, холодильник, чайник, телевізор. Такі палати доступні, зручні та комфортні. Відтак особи з інвалідністю та інші маломобільні групи населення можуть отримувати якісне лікування нарівні з іншими.

Важливу ініціативу продовжила обласна адміністрація та керівництво закладів охорони здоров'я. В області з'являються нові інклюзивні лікарняні палати.

Такі палати були створені в рамках Проєктів за підтримки японської організації AAR Japan і американської організації Numotion Foundation у співпраці з НАІУ та Чернівецькою ОВА.

Особи з інвалідністю хоч і мають право на безкоштовне і пільгове забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення, однак відповідні норми законодавства безкарно не виконуються.

Галина, м. Марганець Дніпропетровської області

Я з дорослою донькою з інвалідністю 1-А групи переїхали із зони бойових дій у м. Жидачів Львівської області. Вдома ми щомісяця отримували підгузки в сімейного лікаря. Тепер нам довелося зареєструватися до сімейного лікаря Жидачівської міської лікарні. Директору поліклініки я написала заяву з проханням забезпечити видачу підгузків моїй доньці, додала всі необхідні документи. Також написала заяву на ім'я голови м. Жидачів з проханням завбачити відповідні кошти в міському бюджеті для забезпечення моєї доньки підгузками. І мені всюди відмовили, оскільки Жидачівська міська рада не працює за цією програмою, то й коштів на закупівлю підгузків немає. Та й взагалі у них такого немає, щоб давали підгузки безкоштовно, порадивши звернутися в Червоний хрест.

Вдома ми отримували рецепт на ліки, які приймали вже багато років. А тут запропонували інший препарат, який спричиняє судоми. Як це можливо?..

Юрій, м. Харків

Держава повинна нас забезпечувати безкоштовними ліками. З початку війни мені відмовили в отриманні безкоштовних ліків. Я телефонував у МОЗ. Мені відповіли – війна, коштів немає. Закон не працює. А у мене маленька пенсія, якщо ще купувати ліки, як жити?..

Медична реформа не враховує потреб чоловіків і жінок з інвалідністю, зокрема, стосовно доступу до послуг за місцем проживання, послуг репродуктивного здоров'я, ранньої діагностики супутніх порушень. Доступність та інклюзивність приміщень і медичного обладнання більшості закладів охорони здоров'я є тільки на папері. Через заходи економії та закриття медичних закладів у громадах та відсутність належних транспортних шляхів особи з інвалідністю, особливо у сільській місцевості, не можуть приїхати до лікарів або отримати лікування.

Олена, Кіровоградська область

Хочу звернути увагу на кричущу ситуацію з доступністю в медичних закладах для людей з порушенням опорно-рухового апарату. Принаймні це стосується нашого міста. Немає спеціалізованої служби перевезень. Якщо потрібно пройти необхідну процедуру, людині з інвалідністю треба замовляти своїм коштом транспорт. Часто треба їхати до іншого міста (готуйте 3 – 5 тис. гривень), оскільки «дякуючи» реформам відбувається скорочення послуг. Треба самостійно когось шукати, щоб переносити пацієнта (як правило, це ненавчені люди і переносять як доведеться). Виклик спеціаліста додому зазвичай так само платний...

У зв'язку зі значною чисельністю осіб, які отримали поранення та інші ушкодження здоров'я внаслідок збройного конфлікту, зросло навантаження на заклади охорони здоров'я.

Руслан, Одеська область

Після поранення я втратив зір... У нас з медичними послугами більш-менш, так трапилось, що ми живемо біля лікарні. І мені до сімейного лікаря – це пройти буквально півтора квартала, і я в лікарні. Лікар сімейний допомагає практично з усіх питань, і ліки, які безкоштовно від держави, знеболюючі деякі, то виписує рецепти. І просто при лікарні аптека, де дають ці ліки. Можливо, те, що ми мешкаємо в райцентрі, то більш-менш. Я зараз операцію робив на ухо в клініці в Одесі, то мені там виписали перед операцією купу аналізів – від аналізу групи крові, аналізів на ВІЧ, на сифіліс, на гепатити, великий такий список. Однак звернувся до сімейного лікаря, він виписав направлення – все безкоштовно... Професійний догляд. Тут все працює, все запустилось, дружина відучилась, одержала сертифікат, комісія приїжджала, і з першого травня вона на роботі.

Олександр, Дніпропетровська область

У нас уже 12 років не працює навіть громадський транспорт. То про який пільговий транспорт можна говорити? Групу інвалідності після поранення оформлювати було не надто складно... Але щоб доїхати до лікарні, мешканці звертаються до голови ОТГ. Лише «отмашка» – немає коштів, хоча якщо вони і є, то саме зараз у них немає транспорту. Приїхав у Дніпро. Почули, що я ветеран війни і одразу, в першу чергу, запросили... Всі документи вже були у мене на руках. У лікарні пройшов комісію, а потім на МСЕК поїхав, ну, можливо, годину витратив. Аж сам здивувався. У родині є власний транспорт, бо на громадському це було б дуже довго добиратися, та ще й шукати ті лікарні.

Олеся, м. Київ

У нас є такі ветерани, які не отримали з частини форму 5 як доказ, що їх поранено саме під час виконання бойового завдання. І тепер вони і звертаються, і судяться. І є ветерани, які дійсно отримують дуже маленькі соціальні виплати, десь 2 200 гривень, якщо не помиляюсь.

Олександр, Дніпропетровська область

Мати запитала у лікаря, може, мені якась реабілітація потрібна, чи що. Це інститут нейрохірургії Ромоданова, лежав я там. А він каже, а яка йому реабілітація? Йому не потрібна ніяка реабілітація. Виписали і все... А звідки ми знали, яку тростину потрібно, як з нею ходити... Потім я потрапив на реабілітацію в громадську організацію, до Лесі Миколаївни, то нас вчили незрячі інструктори, як потрібно жити... Я тепер сам багато чого можу іншим хлопцям розказати.

МОЗ разом із національними та міжнародними експертами впроваджує Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) як національний класифікатор⁷⁶. Жодного інструктивного документа як користуватися МКФ немає. Переклад цього документа на українську мову є недостовірним. Періодично МОЗ у порушення CRPD оприлюднює заяви про відмову від терміна «інвалідність» і перегляд усього законодавства про осіб з інвалідністю⁷⁷.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Покращити доступність, прозорість процедури оформлення інвалідності.
- ✓ Забезпечити комплексний підхід до медичного обслуговування осіб з інвалідністю, рівний доступ усіх осіб цієї категорії (включно з мешканцями сільської місцевості) до якісної медичної допомоги.
- ✓ Забезпечити надання медичної допомоги ветеранам та цивільним постраждалим особам, ВПО з інвалідністю.
- ✓ Забезпечити доступ для жінок і дівчат з інвалідністю до інформації щодо сексуального та репродуктивного здоров'я.
- ✓ Здійснювати закупівлю універсального медичного обладнання (приміром, гінекологічні крісла, мамографи, оглядові кушетки), доступного для жінок та дівчат з інвалідністю.
- ✓ Забезпечити навчання медичних працівників, підвищення рівня їх кваліфікації для надання медичних послуг особам з інвалідністю.

СТАТТЯ 26. Абілітація та реабілітація

Наталія, м. Запоріжжя

«Нічого для нас без нас», тобто з урахуванням побажань людей з інвалідністю, саме так повинна будуватись система. Мені здається, що будь-яка реабілітація має бути мотивована. Тобто не просто реабілітація заради реабілітації, а саме потрапляючи в реабілітацію треба досягати певної мети, це або покращення, або поновлення, або опанування, набуття нових навичок, і сталість...

Потужності діючої мережі реабілітаційних установ, більшість з яких задіяна в наданні тимчасового місця проживання ВПО, зокрема з важкою формою інвалідності, не дають можливості охопити реабілітаційними послугами значної частини осіб (дітей), які їх потребують. У зв'язку з тимчасовою окупацією окремих районів деяких областей, а також районів, поруч з якими ведуться інтенсивні

⁷⁶ З ініціативи першої леді України Олени Зеленської в Україні запроваджують новий підхід до реабілітації.

⁷⁷ МОЗ хоче відмовитися від інвалідності, тому що це не повертає людину до «економічного стану». – Ляшко.

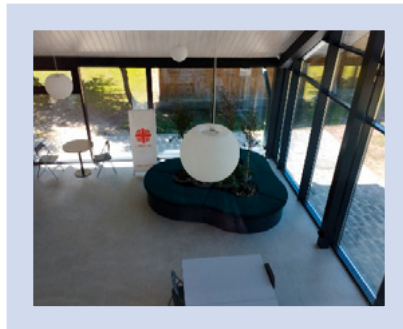
бойові дії, 36 центрів комплексної реабілітації призупинили роботу (йдеться про Луганську, Донецьку, Херсонську, Запорізьку, Миколаївську, Харківську області). Крім того, сучасне формування державної політики щодо запровадження реабілітації у сфері охорони здоров'я (медичної та фізичної реабілітації) призводить до руйнування системи комплексної реабілітації осіб (дітей) з інвалідністю загалом. Це у зв'язку з війною ще більше ускладнює ситуацію з доступом зазначеної категорії населення до реабілітаційних послуг, а в окремих випадках набуває критичного характеру всупереч життєвій потребі осіб з інвалідністю в цих послугах⁷⁸.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА

Житомирська обласна громадська організація людей з інвалідністю «Молодь. Жінка. Сім'я», керівниця Неля Ковалюк

Під Житомиром у таборі «Надія» побудований і введений в експлуатацію новий реабілітаційний центр для дітей з інвалідністю. Понад рік експерти організації надавали консультації щодо усунення недоліків під час будівництва та обладнання приміщення, тому вийшло майже бездоганно. Робота центру надає можливість дітям з інвалідністю навчитися тому, чого вони не знали і не вміли, та відновити втрачені функції. Це можливість для дитини з інвалідністю бути соціалізованою, незалежною, вести активний спосіб життя.

Нині відсутні чітка структура та єдині стандарти для системи реабілітації, що призводить до нерівномірного, неефективного і такого, що не відповідає потребам осіб з інвалідністю, надання реабілітаційних послуг^{79,80}. У законодавстві панує термінологічний хаос, оскільки реабілітація є одночасно соціальною та медичною послугою⁸¹.

⁷⁸ Розпочато реорганізацію державних реабілітаційних установ для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, що належать до сфери управління Міністерства соціальної політики України та які мають медичну ліцензію, шляхом перетворення їх у державні некомерційні підприємства. Це дозволить реабілітаційним центрам укладати договори про надання послуг із реабілітації за програмою медичних гарантій з Національною службою здоров'я. Тобто Міністерство соціальної політики України не фінансуватиме ці заклади. Отже, зазначене міністерство розпочало процес переведення державних центрів комплексної реабілітації осіб / дітей з інвалідністю на самофінансування, фактично знищуючи їх, по суті перетворюючи в заклади охорони здоров'я, адже вони не зможуть надавати інші реабілітаційні послуги крім послуг із реабілітації в сфері охорони здоров'я, оскільки відсутнє джерело для їх оплати. У результаті такого реформування надалі особи / діти з інвалідністю за рішенням Міністерства соціальної політики України саме під час війни будуть позбавлені відповідних послуг / [Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 910-р](#) «Деякі питання управління об'єктами державної власності» під час війни передано під приватизацію державні та казенні протезно-ортопедичні заводи, єдину наукову установу з питань протезування.

⁷⁹ Міністерство охорони здоров'я України, як і належить, з початку 20-х років XXI століття посідає провідну роль у розвитку зазначеного виду реабілітації, хоча якби відповідна активність ним розпочалася у 2005 році, то система реабілітації на сьогодні була у значно кращому стані. Натомість Міністерство соціальної політики України взагалі перестало займатися соціальною, професійною, трудовою та фізкультурно-спортивною реабілітацією, тож пропонує законопроектом 5344-д взагалі скасувати їх фінансування і виключення статті про трудову реабілітацію як такої. [Звернення НАІУ до народних депутатів України!](#) Вчергове звертаємось з проханням недопущення прийняття законопроекту 5344-Д у другому читанні і в цілому!

⁸⁰ Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», розпочавши потужне становлення реабілітації у сфері охорони здоров'я, спричинив занепад соціальної, професійної, трудової та фізкультурно-спортивної реабілітації.

⁸¹ [Наказ Міністерства соціальної політики України від 23 червня 2020 р. № 429](#) «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг».

Система реабілітаційних послуг не має єдиного координаційного центру та єдиного алгоритму надання послуг особам з інвалідністю. Це ускладнює для людей цієї категорії отримання інформації про доступні реабілітаційні послуги та відповідних послуг своєчасно. Уряд повільно реагує на потреби в реабілітаційних послугах людей, які постраждали від збройного конфлікту. Про це також свідчить недостатня кількість і неоптимальна компетентність реабілітологів та медичних працівників.

Відсутні адекватні послуги та програми реабілітації на рівні громади, зокрема, для дітей з інвалідністю.

Викликає занепокоєння відсутність громадських програм для маленьких дітей та дітей з рідкісними захворюваннями. Допоміжні засоби реабілітації надаються без урахування індивідуальних потреб дітей та несвоечасно. Механізм відшкодування вартості придбаних пацієнтами технічних засобів реабілітації належно не врегульований. У державних закладах охорони здоров'я практично відсутні посади спеціалістів з фізичної реабілітації / терапевтів, ерготерапевтів. Як наслідок, не забезпечується комплексна, міждисциплінарна та індивідуальна підтримка, зокрема, для дітей з інвалідністю та їх сімей. Батьки змушені самостійно шукати допоміжні засоби реабілітації, звертатися за допомогою до фахівців у приватні медичні заклади і за кордоном.

Олеся, м. Київ

Під час війни багато людей мають мінно-вибухові травми. Біоматеріали, такі як рогівка, все лікування з пересадженням і пов'язане з операційним втручанням наразі купують тільки благодійні організації. До пакета медичної допомоги це не закладено, тому медичні заклади не можуть її придбати.

А найперше наразі – потрібно рятувати зір травмованих хлопців і дівчат. Тому дуже важливо, щоб такі речі були обов'язково. Хочу сказати, що в пакети лікування і реабілітації НСЗУ не закладено офтальмологічне питання, тобто пакета для хворих або осіб з інвалідністю, які мають інвалідність, пов'язану з втратою чи порушеннями зору. Є багато іншого, але офтальмологічного питання там немає і напями офтальмологічного оздоровлення і реабілітації також не включено...

Зоя, м. Харків

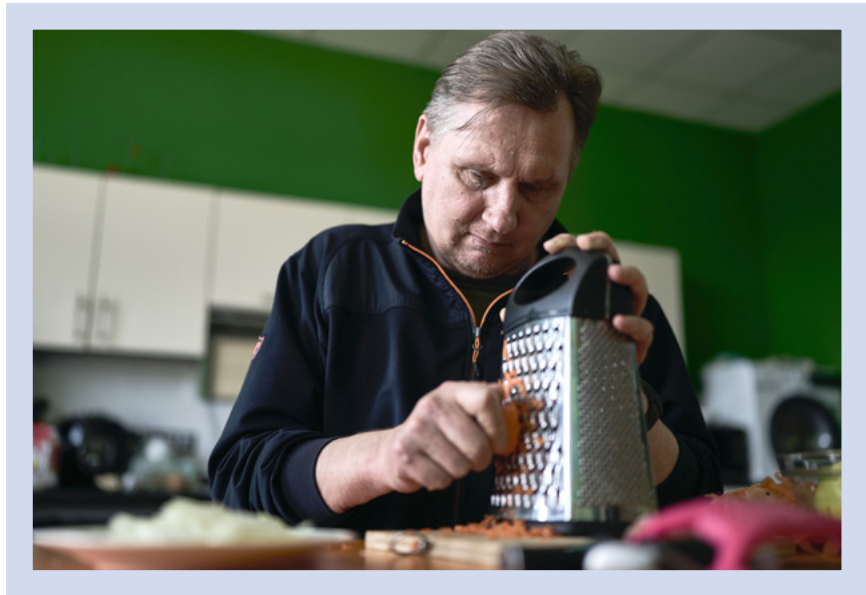
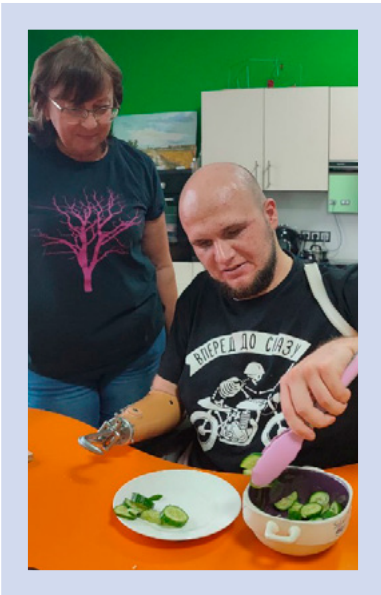
На мою думку, щоб людина з інвалідністю мала змогу отримати крісло колісне чи щось інше, все надто бюрократизовано. От у нас є Борова, це 20 кілометрів від кордону. А в них їх центр – аж у Ізюмі. Людина, якій потрібно отримати крісло колісне, має їхати в Ізюм. Там тривога, лікарня закрита, потрібно чекати. Вимагають одну довідку, іншу... А людина прийшла з війни без руки, без ноги. Моя організація допомогла з кріслом колісним, не держава... Суцільна бюрократія.

Значну частину допомоги з 2022 року щодо забезпечення осіб з інвалідністю асистивними технологіями, а також послуги з фізичної, соціальної реабілітації надають міжнародні та національні гуманітарні організації, ГООІ.

Олександр, Волинська область

Наразі відкрили центр підтримки ветеранів у районному центрі, але там все по запису. Навіть щоб звернутися родині до психолога, того самого, там треба записуватися на пів місяця вперед. У нас фельдшерському пункті одна фельдшерка на три села. Вона їздить своєю машиною, ще й сама її заправляє. І на пів ставки працює. Я вже вісім місяців б'юся, щоб мені зробили 200 метрів дороги, бо в селі доріг немає...

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА

Громадська спілка «Всеукраїнська ліга організацій осіб з інвалідністю по зору «Сучасний погляд», виконавча директорка Олеся Перепеченко

Із 2019 року і до сьогодні наша організація активно проводить заходи із соціальної адаптації та реабілітації ветеранів, які втратили зір унаслідок війни. З лютого 2022 року ця категорія значно збільшилась і, звичайно, ми збільшили кількість наших заходів підтримки та відновлення для незрячих ветеранів. У рамках діяльності нашої організації розробили системний підхід, починаючи з підтримки людей, які втратили зір, та членів родини в період перебування їх у шпиталі та продовжуючи супроводом вдома; подальша робота відбувається в таборах соціальної адаптації і реабілітації, які мають декілька етапів перебування і подальший супровід вдома в онлайн та офлайн-форматах.

Цей курс включає психологічну підтримку та супровід; заняття з фізичної терапії, лікувального масажу, ерготерапії; орієнтування у просторі, розвиток та компенсацію сенсорних систем, роботу зі спеціалізованими програмами екранного доступу для смартфонів і комп'ютерів; організацію домашнього побуту; правові й інформаційні тренінги і семінари.

Під опікою нашої організації перебуває 120 ветеранів із повною втратою зору, курс реабілітації у таборах відновлення пройшли 50 осіб без урахування членів родин. Нам вдалося повернути їх до самостійного життя. Четверо ветеранів ведуть свої цікаві соціальні блоги та залучені до бізнесу і волонтерських проєктів. 10 ветеранів активно вивчають базовий курс з основ комп'ютерної грамотності, 5 осіб після навчальних курсів з основ масажу вдосконалюють свої вміння на практиці та продовжують навчання, дехто вже навіть працює в лікарні або має власний кабінет. Решта наразі на етапі відновлення та пошуку себе в подальшому житті.

За понад 10 років війни в Україні – це єдина системна програма, яка включає комплексний підхід у підтримці та відновленні ветеранів із втратою зору і членів їх сімей, а розроблена та впроваджується неурядовою громадською інституцією.

Руслан, м. Київ

Є такі моменти, що, знаєте, часом хочеться вже відмовитися від такої допомоги, реабілітації. Так, коли я був лежачий у госпіталі, підійшов чоловік, він, типу, психолог навчений, психолог... Вставай, сказав, пішли танцювати, оце твоя реабілітація. А я ще лежачий. Людина навіть не поцікавилася медичною картою, могу я встати чи ні. Така «допомога», знаєте, відштовхує.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Визначити єдиний координаційний центр або структуру, яка б відповідала за систему реабілітації в Україні; забезпечити чіткий розподіл повноважень та координацію дій між різними відомствами та секторами.
- ✓ Запровадити єдині стандарти, протоколи для надання реабілітаційних послуг у закладах охорони здоров'я для осіб з інвалідністю з різними видами порушень.
- ✓ Запровадити підготовку фахівців та оплату послуг із реабілітації (мобільність, орієнтування, адаптація та ін.) для ветеранів війни і цивільних постраждалих осіб із порушенням зору.
- ✓ Переглянути розміри оплати послуг з реабілітації для дорослих та дітей у стаціонарних і амбулаторних умовах.
- ✓ Унеможливити закриття, перепрофілювання та приватизацію державних і комунальних реабілітаційних центрів, УкрНДІпротезування і протезно-ортопедичних заводів.
- ✓ Збільшити державне замовлення (навчання, підготовку і підвищення кваліфікації) на спеціалістів із фізичної та реабілітаційної медицини, фізичної терапії, ерготерапевтів, терапевтів мови і мовлення та інших фахівців, необхідних для надання комплексної реабілітаційної допомоги.
- ✓ Покращити якість послуг із підбору, адаптації та навчання користуванню асистивними технологіями осіб з інвалідністю з різними видами порушень.

СТАТТЯ 27. Праця та зайнятість

За українським законодавством усі люди з інвалідністю незалежно від групи інвалідності та виду порушень мають право на працю. Передбачено обов'язковий для виконання підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які використовують найману працю, норматив робочих місць⁸², призначених для працевлаштування осіб з інвалідністю, а також стимулюючі заходи для роботодавців.

Немає прямої заборони на працю за певними професіями або роботами для осіб цієї категорії. Обмеження щодо здатності до трудової діяльності для конкретної людини з інвалідністю може бути зафіксоване в документах про інвалідність⁸³. Однак усупереч достатній кількості заходів зі сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю вони не забезпечують належного рівня зайнятості людей цієї категорії, зокрема й через застарілість таких заходів, а також низький рівень ефективності, особливо у воєнний час.

Галина, м. Житомир

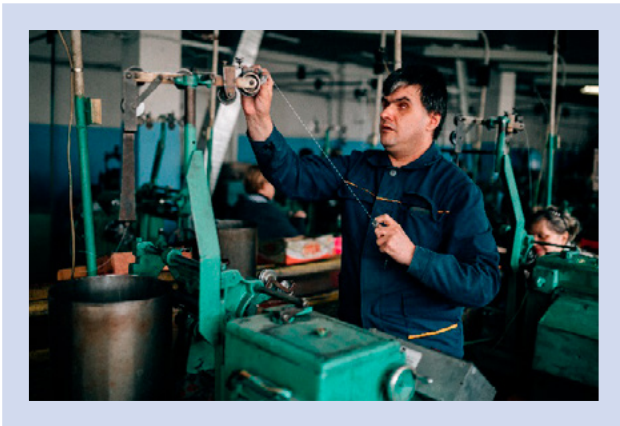
Про те, щоб підвищити пенсію, наприклад, про якусь гуманітарну допомогу... Класно. Але моє бачення, моя особиста думка, що якби надали можливість людині з інвалідністю самореалізуватися в певній професії, створити, наприклад, робочі місця або доступність до цього робочого місця, це було б ідеально і можна було б приносити користь іншим людям і, відповідно, державі...

⁸² Інформація щодо виконання роботодавцями нормативу робочих місць, призначених для працевлаштування осіб з інвалідністю, відповідно до ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (зі змінами) (станом на 15.03.2024 року).

⁸³ Практичний посібник «Працевлаштування осіб з інвалідністю».

Державна система певною мірою забезпечує працевлаштування та зайнятість на відкритому ринку праці, проте переважно тих осіб з інвалідністю, яким не потрібні спеціальні умови для організації праці, додаткова підтримка під час працевлаштування й у подальшій роботі, не залучаючи при цьому осіб зі складною інвалідністю. Отримувана людьми з інвалідністю винагорода за виконання трудових обов'язків часто є нижчою за оплату працівників без інвалідності. Мінсоцполітики разом із Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю не передбачають фінансування за напрямом створення та адаптації робочих місць для осіб з інвалідністю за рахунок коштів, що надійшли за непрацевлаштування цієї категорії людей.

ПОЗИТИВНА ПРАКТИКА

Центральне правління Українського товариства сліпих, перший заступник голови Сергій Кіт

Свою історію Підприємство об'єднання громадян «Дніпровське учбово-виробниче підприємство Українського товариства сліпих» розпочало 01 лютого 1945 р. на чистій ділянці землі. Підприємство має гуртожиток та базу відпочинку. ПОГ «ДУВП УТОС» випускає продукцію за трьома основними напрямками: залізничний, підйомно-транспортний та будівельний. Підприємство бере участь у державних закупівлях.

У зв'язку з військовою агресією з боку російської федерації працівники вимушені були виїхати за кордон. На цей час на підприємстві працює 63 особи, із них 35 осіб з інвалідністю. Попри війну підприємство не припинило свою діяльність. Наш Центр включений до переліку місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб. За час роботи Центру було надано прихисток більше ніж 1 300 біженцям, постійно проживає 100 осіб.

Відсутні ефективні заходи, спрямовані на розширення можливостей осіб з інвалідністю стосовно працевлаштування та просування по службі на відкритому ринку праці⁸⁴.

Із 2 721,7 тис. українців з інвалідністю⁸⁵ (станом на 01 січня 2023 р.) працює лише трохи більше 830 тис. осіб, з яких близько 575 тис. – це особи, які не досягли пенсійного віку⁸⁶. Однак різні суб'єкти сфери управління Мінсоцполітики (ПФУ та Інформаційно-обчислювальний центр) називають різні цифри щодо чисельності працюючих осіб з інвалідністю, що у разі різняться між собою.

⁸⁴ Неможливо покращити рівень зайнятості та працевлаштування тих, хто не має належної освіти, а тим більше там, де немає ані архітектурної, ані транспортної, ані інформаційної доступності. На жаль, ініціативи та рішення влади з цього приводу не мають комплексного підходу та наповнені маніпуляційними нормами. Найбільше з цього приводу від громадськості та осіб з інвалідністю отримав нарікань недолугий законопроект 5344-д, який вигідний для певних кіл бізнесу, а не для осіб з інвалідністю. [Звернення НАІУ до народних депутатів України!](#)

⁸⁵ Соціальний захист населення України. 2022. Статистичний збірник.

⁸⁶ Практичний посібник «Працевлаштування осіб з інвалідністю».

Відсутні дієві механізми: 1) стимулювання бізнесу та громадськості до працевлаштування осіб з інвалідністю; 2) для супроводжуваного працевлаштування осіб з інтелектуальними та психічними розладами; 3) для сприяння та розвитку підприємництва, самозайнятості осіб з інвалідністю. Не реалізуються належно заходи щодо підтримки діяльності підприємств, створених ГООІ (тобто тих, на яких працює понад 50 % осіб з інвалідністю). Крім того, відомі непоодинокі випадки «фіктивного» працевлаштування осіб з інвалідністю, коли працівник рахується на підприємстві, йому нараховується законодавчо встановлена мінімальна заробітна плата, але без фактичної участі в робочому процесі.

Руйнації транспортної інфраструктури, об'єктів цивільної інфраструктури, зокрема й приміщень роботодавців, внутрішнє переміщення та міграція призвели до того, що значна частина осіб з інвалідністю втратила роботу, ті, хто змінив місце проживання, не в змозі знову працевлаштуватися. Пропозиція вакантних місць для людей цієї категорії не задовольняє потреби в працевлаштуванні, оскільки пропоновані вакансії часто не відповідають рівню освіти, досвіду, можливостям до пересування тощо. Робота на дому чи дистанційно не завжди задовольняє роботодавця, створюючи перешкоди для зайнятості осіб з інвалідністю.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Вжити заходів стосовно збільшення рівня працевлаштування і зайнятості осіб з інвалідністю, зокрема, з інтелектуальною та психосоціальною інвалідністю і з важкими формами інвалідності, на відкритому ринку праці.
- ✓ Посилити заходи, спрямовані на стимулювання створення і розвитку підприємницької діяльності та самозайнятості осіб з інвалідністю.
- ✓ Розробити ефективні механізми «зарезервованих контрактів» і завантаження державним замовленням на продукцію (товари), послуги соціальних підприємств, зокрема підприємств ГООІ.
- ✓ Зберегти державну підтримку у вигляді пільг з оподаткування для підприємств ГООІ.
- ✓ Щороку передбачати та виділяти фінансову допомогу на підтримку конкурентоспроможності підприємств ГООІ та створення / збереження робочих місць для осіб з інвалідністю.

СТАТТЯ 28. Достатній життєвий рівень та соціальний захист

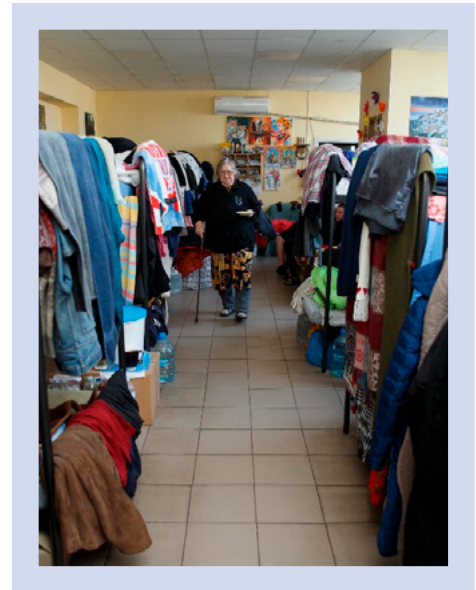
Надання соціальних послуг суттєво ускладнене недосконалістю законодавства; недостатньою розвиненістю, а подекуди взагалі відсутністю, мережі закладів та установ, у яких надаються різноманітні послуги; переважною недоступністю існуючих закладів і установ для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення; недостатнім фінансуванням напряму надання послуг, а в деяких громадах кошти на зазначені цілі взагалі відсутні; руйнуванням інфраструктури, переміщенням / евакуацією персоналу / фахівців; відсутністю інформації про всі види послуг у доступних форматах та ін.

Критична ситуація з особами з інвалідністю, які проживають у районах, прилеглих до лінії зіткнення, із обмеженим, а часто взагалі відсутнім доступом до предметів першої необхідності (до води, продуктів харчування, ліків, технічних засобів та ін.).

Мінсоцполітики разом із Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю, не забезпечивши ефективного законодавства з питань соціальних послуг та його виконання, почали експериментувати⁸⁷ з приводу закупівлі на центральному рівні соціальних послуг, які за своєю природою та законами повинні організовуватися і надаватися на місцевому рівні.

Більшість осіб з інвалідністю отримують пенсію та соціальну допомогу в розмірі \$58 на місяць^{88,89} в умовах суцільного здорожчання усіх товарів, робіт і послуг щонайменше на 50 – 100 %, а то й більше. Надзвичайно складно не тільки ВПО з інвалідністю, а й особам з інвалідністю, які залишаються жити за своїм постійним місцем проживання. Своєю чергою низькі статки осіб з інвалідністю та сімей, у складі яких є особи цієї категорії, змушують їх заощаджувати на харчуванні, належному лікуванні, відпочинку, культурному дозвіллі тощо. Особливо це стосується тих, хто проживає у сільській місцевості.

Зоя, м. Харків

Я отримувала гуманітарну допомогу – продукти. Але зараз люди з інвалідністю більше потребують матеріальної допомоги. Фінансової допомоги. Адже дуже зросли ціни на все. У людей з інвалідністю дуже маленькі пенсії.

Олександр, м. Харків

На сьогодні актуальною є саме фінансова допомога, оскільки продуктова вже не настільки важлива у Харкові. Краще, аби людина самотужки могла визначати потреби і розпоряджатися коштами.

Бар'єрність середовища впливає на низький рівень доступу до різноманітних послуг і так само низький рівень поінформованості про права й можливості їх реалізації. Держава не має єдиної стратегії постійного підвищення обізнаності суспільства та безпосередньо осіб з інвалідністю про права цієї категорії населення. Вимога законодавства щодо інформування органами місцевого самоврядування про зміни і доповнення у законодавстві про соціальну захищеність осіб з інвалідністю⁹⁰ є декларативною.

Прожитковий мінімум, що враховується під час визначення з виплатами та іншими видами допомоги для осіб з інвалідністю, на 20 % менший за визначений для осіб без інвалідності⁹¹, у супереч часто вищим потребам, зумовленим станом здоров'я.

⁸⁷ [Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 70](#) «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю».

⁸⁸ Якою буде пенсія з інвалідності 2024: Україна збільшила розмір соціальних виплат.

⁸⁹ [Розміри державних соціальних допомог в 2024 році](#).

⁹⁰ [Стаття 7 Закону України](#) «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

⁹¹ Із 01 січня 2024 р. прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць становить 2 920 грн, а для осіб, які втратили працездатність, – 2 361 гривню. [Закон України](#) «Про державний бюджет України на 2024 рік».

Ірина, м. Одеса

У нас є така дуже класна «рівність», за якою раз на рік видають 10 тис. гривень на оздоровлення. Їх отримують діти, які не відвідують реабілітаційні заходи згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 309. І взагалі вони не можуть проходити реабілітацію там зі своїми якимись медичними показаннями, наприклад епілепсією. Відтак ось такі гроші вони отримують. Також не лише діти, а й молодь і дорослі особи з інвалідністю отримують за цією програмою комп'ютерне обладнання... Крім того, для дітей є окремий пункт щодо раннього втручання. І тут також виділяють кошти на придбання планшетів для комунікації. Стосовно послуг: у нас є реабілітаційний центр, можливо, ви чули про нього, Януша Корчака, це комунальна установа нашого міста. У цьому центрі багато соціальних послуг... Але скільки я вже не б'юся з нашою владою, щоб залучали і громадські організації, виділялись якісь кошти на соціальні послуги саме громадським організаціям, вони всі кажуть, що в нас є комунальна установа, яку ми й фінансуватимемо. Тому ми, батьки, самі вже збираємось, пишемо проекти, щось виграємо, а щось ні, таким чином і виживаємо.

Ситуація із забезпеченням осіб з інвалідністю житлом критична, хоча певні категорії мають право на позачергове та першочергове поліпшення житлових умов⁹².

Житловий фонд соціального призначення майже відсутній, а пропоноване житло не відповідає вимогам доступності. Вимоги стосовно створення умов доступності часто порушуються навіть під час нового будівництва, реконструкції та капітального ремонту. Державне замовлення в житловій сфері відсутнє.

Не визначено та не працює передбачений на законодавчому рівні механізм заміни житла, в якому проживає особа з інвалідністю, у разі невідповідності такого житла (жилих приміщень) вимогам щодо безперешкодного доступу і неможливості його пристосування до потреб зазначених осіб. Відтак дехто перебуває на обліку щодо поліпшення житлових умов понад 50 років.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Спростити механізм включення в систему соціального захисту цивільних постраждалих осіб, які отримали інвалідність унаслідок війни, надавати допомогу під час оформлення документів та статусу.
- ✓ Не допустити зниження розміру пенсій і соціальних виплат особам з інвалідністю та тим, хто за ними доглядає; враховувати щорічно індекс інфляції.

СТАТТЯ 29. Участь у політичному та суспільному житті

На рівні Конституції України недієздатних громадян позбавлено права голосу як права вільно обирати⁹³. Водночас у нормативно-правових актах нижчої юридичної сили деталізовано заборону для недієздатних осіб як голосувати, так і бути обраними⁹⁴.

⁹² Статті 45 та 46 Житлового кодексу України.

⁹³ Конституція України, стаття 70.

⁹⁴ Виборчий кодекс України, статті 7, 10, 104, 105, 159, 160, 230 та 231.

Відбулося вдосконалення законодавства стосовно забезпечення доступності виборчого процесу для осіб з інвалідністю, проте на практиці виборчі дільниці часто залишаються недоступними, не забезпечується доступність передвиборної агітації та відповідних інформаційних матеріалів. Політична участь осіб з інвалідністю на всьому низькому рівні^{95,96}.

Забюрократизованість процедури створення громадських об'єднань, відсутність підтримки статутної діяльності зі сторони органів державної влади та органів місцевого самоврядування, скрутне становище осіб з інвалідністю, першочерговість вирішення злосудних питань, зокрема спричинених війною, та низка інших негативних чинників стоять на заваді створенню нових громадських інституцій, які б опікувалися проблемами таких людей.

Усе зазначене перешкоджає налагодженню взаємодії громад із особами з інвалідністю через їх представницькі організації, що негативно впливає на врахування потреб цієї категорії населення в рішеннях, які їх прямо чи опосередковано стосуються.

Павло, м. Харків

Дуже коротко і просто. Доки люди з інвалідністю ходять і вибивають все, що потрібно, – це погано, просто неприпустимо. Поки держава не повернеться до них обличчям і не пропонуватиме дієвої допомоги, конкретної підтримки, нічого не буде...

Костянтин, м. Вінниця

Думаю, нас ніколи не питали, що саме нам потрібно. Може, варто запитати і дослухатись до того, що ми скажемо...

⁹⁵ Людина з порушеннями зору, яка не змогла самостійно проголосувати на виборах у 2020 році через те, що Центральна виборча комісія України не затвердила перелік розумних пристосувань для можливості самостійного голосування, подала судовий позов із цього приводу. У першій та апеляційній судових інстанціях позов задоволено частково. Зокрема, суд першої інстанції зазначив, що ЦВК не було забезпечено: «право голосу, шляхом таємного голосування». [Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 18 серпня 2021 р. у справі № 640/11812/21.](#)

⁹⁶ [Участь внутрішньо переміщених осіб у виборах.](#)

Крім того, ГООІ визначено надавачами соціальних послуг, у зв'язку з чим вони втратили фінансову підтримку статутної діяльності. Ця ситуація негативно позначиться на організаційній спроможності ГООІ, призведе до вигорання персоналу, а в подальшому до скорочення обсягів допомоги, які ці організації спроможні будуть надавати особам з інвалідністю, до неможливості брати участь у процесах прийняття рішень на місцевому і національному рівнях.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Запровадити механізм вирішення питання про обсяг виборчих прав недеїздатної особи з урахуванням її індивідуальних особливостей, зокрема з урахуванням міжнародного досвіду.
- ✓ Покращити доступність виборчого процесу для осіб з інвалідністю шляхом якомога швидшого введення в дію переліку необхідних допоміжних засобів та визначення порядку їх надання.

СТАТТЯ 30. Участь у культурному житті, дозвілля й відпочинок та заняття спортом

Усупереч вимогам законодавства понад 10 років залишається невирішеним питання, пов'язане з незначним обсягом наявних на телебаченні інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів із субтитруванням та сурдоперекладом.

Відомості про відсоток адаптованого продукту не узагальнюються і не аналізуються.

Задеклароване на 2022 рік завдання уряду щодо розроблення методичних рекомендацій для засобів масової інформації про викладення інформації для осіб з інвалідністю в доступних форматах (переклад жестовою мовою, субтитрування, аудіокоментування та інші формати подання інформації для читання і спілкування)⁹⁷ досі не виконано в повному обсязі.

У 2023 році набув чинності для України Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб із порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів⁹⁸. Проте механізм реалізації договору досі законодавчо не визначено.

На законодавчому рівні визначено статус української жестової мови та мовні права жестомовних осіб, а також встановлено вимоги^{99,100,101,102} стосовно забезпечення доступності спілкування і створення умов інформаційної доступності. Проте ефективність виконання відповідних законодавчих норм є вкрай низькою, у зв'язку з чим відповідна доступність для осіб з інвалідністю із сенсорними порушеннями (налічується понад 40 тис. жестомовних осіб¹⁰³) належно не забезпечується. Спільнота осіб з інвалідністю із порушеннями слуху залишається значною мірою відстороненою від соціуму.

Наталія, м. Київ

Коли ми вже визначаємо те, що дитина є глухою, що дає держава батькам? Що? Наприклад, немає навчання батьків жестової мови. Це першої мови, з якої починається спілкування. ... Батьки не знають жестової мови, контакту немає. Що ми бачимо, які послуги мають бути? Перше – це курси для батьків різного спрямування. Перші курси – це жестова мова. Друге – саме заняття, тобто формування дуету батьків і дітей. Навчити батьків працювати з глухими дітьми. Далі психологічна підтримка. Скільки ми вже говорили, що немає психологів, які вільно володіють жестовою мовою. Немає, аби вони могли працювати з дітьми. А діти потребують психологічної підтримки, ще й як! Знання батьками жестової мови має бути обов'язковим. Чому? Бо саме це є запорукою адекватного шкільного навчання. Запорукою повноцінного сімейного виховання. Це буде формування особистості...

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Розробити детальний механізм упровадження та контролю за використанням засобів доступності (аудіодискрипція, субтитри тощо) у сфері телебачення, культури та масових заходів. Визначити відповідальний орган, який забезпечуватиме моніторинг дотримання законодавства та притягнення до відповідальності порушників.

⁹⁷ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2021 р. № 285-р «Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року».

⁹⁸ Закон України від 12 січня 2023 р. № 2854-IX «Про приєднання України до Марракеського договору про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів».

⁹⁹ Пункт 9 статті 7 Виборчого кодексу України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

¹⁰⁰ Статті 3 та 6 Закону України «Про освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

¹⁰¹ Пункт 20² частини першої статті 18, пункт 7 частини першої статті 19, пункт 3 частини першої статті 20 Кодексу цивільного захисту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

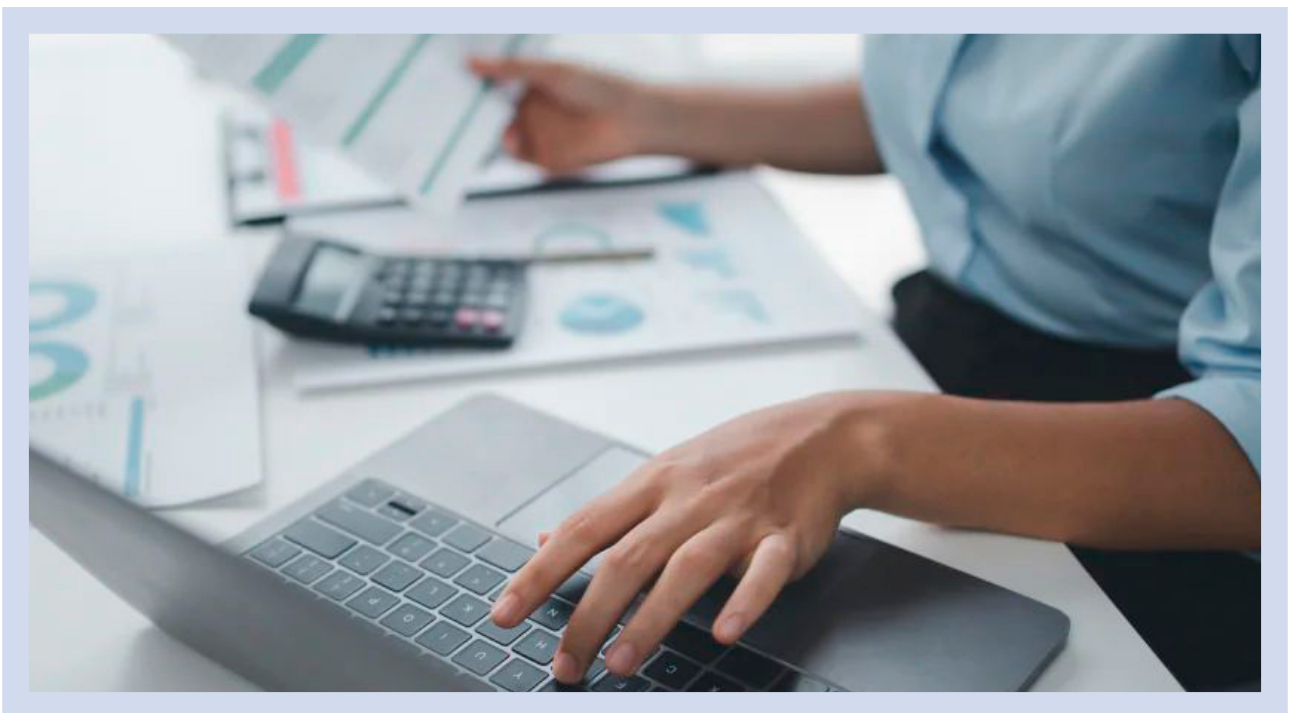
¹⁰² Стаття 75 Цивільного процесуального кодексу України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

¹⁰³ Сервіс УТОГ – послуга перекладу жестовою мовою. <https://utog.org/vazhliva-informacziya/servis-utog-vpevnenno-poruch>

СТАТТЯ 31. Статистика та збирання даних

В Україні відсутня державна інституція, на яку б покладалися повноваження зі збирання, узагальнення та аналізу даних стосовно чисельності людей (дітей) з інвалідністю.

Зазначені статистичні відомості формуються шляхом зведення інформації від Мінсоцполітики та ПФУ (у частині отримувачів державних виплат) і МОЗ (у частині нових випадків встановлення інвалідності). Дані стосовно чисельності осіб з інвалідністю дезагрегуються (спрощуються) лише за групами інвалідності, віком (діти / дорослі), місцем проживання (сільська або міська місцевість) та категорією хвороб згідно з Міжнародним класифікатором хвороб¹⁰⁴.

У розрізі віку, статі, видів порушень збираються статистичні відомості виключно щодо осіб, яким інвалідність установлюється вперше, та стосовно дітей з інвалідністю.

Є ризик того, що поза статистикою залишається частина осіб з інвалідністю, яким відповідний статус було встановлено давно та які не отримують зазначених державних виплат.

Крім того, встановлення інвалідності є правом людини, а через складність процедури, низькі державні гарантії, стереотипи значна частина людей із порушеннями здоров'я, які дають право на встановлення інвалідності, не використовують таку можливість.

Відсутні також офіційні дані щодо чисельності загиблих і постраждалих осіб з інвалідністю, а також тих, які залишилися на окупованих територіях, зокрема в інституційних закладах, чи депортовані до росії.

¹⁰⁴ Соціальний захист населення України. 2022.

Олександр, м. Харків

Відсутній належний облік осіб з інвалідністю, врахування їхньої нозології, одинока це особа, не одинока, які саме має потреби. Якщо справа дійде до евакуації в Харкові, то влада не знає, які особи з інвалідністю потребують допомоги, які саме потреби у них... Відсутній облік потреб і активних дій з боку держави, та й місцевого самоврядування. Тобто місцеве самоврядування і держава мають виявляти таких людей і забезпечувати реалізацію їхніх потреб.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- ✓ Забезпечити систематичний збір та оприлюднення статистичних даних про осіб з інвалідністю, які відобразатимуть реальну картину.

**НАЦІОНАЛЬНА АСАМБЛЕЯ ЛЮДЕЙ
З ІНВАЛІДНІСТЮ УКРАЇНИ**

01054, м. Київ, вул. Рейтарська, 8/5А, к. 110

Телефон: +380 44 279 6182

E-mail: office-naiu@ukr.net

Сайт: www.naiu.org.ua